

АДСНЫ АҚАЗАРА

3/ 2023

АДСНЫ АХАҚӘИТРА -
СЫҢСТАЗААРА АТ҆АКОУП...

В. Аргун -

ВЛАДИСЛАВ

**«Саашәйкәыхшоуп!» — Измаҳаз ддагәан,
Длашәйн уи илыңха зымбаз,
Насың зқәышәтүа қәарак ҳазнаган,
Ихахьша ихырыңаз ишаз.**

**«Саашәйкәыхшоуп!» — Аңсны даззатәны,
Илаңи ажәфанахь ирхон,
Аамта зыбжъсанңәаз жәсылтәи-ғатәи
Еиңгалан ижәлар еиқәирхон.**

**«Саашәйкәыхшоуп!» — ибылра акәицқәа
Ирхылұыз амца ғымцәа еиқәүп,
«Саашәйкәыхшоуп!» — изтәкыз ахыцқәа,
Пылханаан ахақәитпра мөа иануп.**

**Ижәлар, зәңеңші адунеи иаңеңшу,
Харантә иааяа — қоит хара,
Ирхығуа Ибжыы өа бжысык еиңшым:
«Наунагза сүйкәыхшоуп, Аңсынра!»**

Геннади Аламиа

ВЛАДИСЛАВ АРЗЫНБА: «ХАРА АПСРА ҲАЗЦОН АПСТАЗААРА АЗЫХӘАН!»

Шақантә, аамта псымтә аажышар ржы тыхны инато, иаазышар ршы нағырхәхәо, апстазаара азыхынхәра рықәшәахьюзеи цра зқәым ҳара ҳажәлар! Ағбатәи азқышышқәса антәамтазы еита апсреи абзареи рхәағи иааини иаагылеит. Аңсынтыла тәымыңы згәи иззалимхуаз ус тынч ҳашындымырхоз еилкаан, аха псы зху апсыуак дымхарц ҳәйлиәлацәа рыйжәлар ишырмеигзоз ағерагара цәгъян. Уи еилкааны, еибашыра дахәомызт В. Арзынба, ағәйгра иман итынчымға атыхәтәанынза инеигап ҳәа. Ахәйнәтқарратә тәкы змаз адқыларақәа, хыңхазара раңаала ҳұныңыуаан ҳарен ҳаңыларалықәа хаштрап зқәым тоурыхтә хтысны иқалеит. Әхынхәйт Владислав, құяқа изыңшы апшәара хантақәа дрытамхарц дызтазаң иуажәлар рымч иманы, адунеи зегыы иаирбейт имаңуп ҳәа апсуаа иаҳзырхәо тәттәи шамам. Апсуаа ириман ағаңаа рхыпхазара иағадыргылашаз, гәйк-псық ала ирзықаз адғылағыз. Урт рыхъазара атахзамызт.

Ҳажәлар зқыышықәасала илартоз абзеира атагалара аамта хынта ааит. Убасқан ауп, «Аңсны затәүшәа зыпхъазо рыңғауп. Схағы исзаагомызт, адунеи ахынзанаазо арсқатәи ағызшықәа ҳамоуп ҳәа!» – анихәаз Владислав Арзынба. Уи адунеи ытқазырбгаша арыйшарақәа ируакыуп ҳәа ипхъазон,

цоукы рымч шақа еиҳау ақара рхы иааташәалак қато ауаатәысса зегыы рлахынта азбра иақәитүшәа ахырбо. Аибашырамға анудыргала, уи атыхәтәанынза хаттарала ианыстыын, уаттаханы, уи амға қәарақәантәны ухәда иахамшәарц. Аибашыра ахлымзаах иалубаар ақын ужелар рпееңш зхылғиаараны иқаз Арыц. «Хара апсра ҳазцон апстазаара азыхәан!» – ҳәа Владислав иажәақәагы убри ақәын тәкыс ирымаз.

Зықығыла Аңсны ахъаңаа риптазаара апсра ақын тәақәа рыла ихъялейт, нанхәамза 1992 ш. 15 инаркны 1993 ш. қызыбрамза 30-нәз, аибашыра ақынта Аиааира ақынза инагаз Амға. Уи амға ижәлар драңхъагылан данысит Аңсны ахақәиттра зхы ақәыттаз Владислав Арзынба.

...Ахәы ҳаракқәа мәбайышәала ағәйрғағәшәши ашәаңызәареи Аңсны қыақыа дүззә ишахырыгзоз еиңш, ииасхью абицарақәа зегыи ирылықәәо иаарылагылоз жәлар Рпееңцәа Хызыкамшәақәа инеимдааимдо иааргоз ахақәиттрах Апхъара даеа зқыышықәас ахәы ҳарак иақәөйт. Атыхәтәан уи абжы заһаны, жәлар рғәатданза анагара зпейшхаз, цра зқәым Владислав Арзынба иакәхеит...

АИААИРА

АИНРАЛ СУЛТАН СОСНАЛИЕВ

Аңсны ақынтыларда атоурыхасы, иара убас Нұхті-Кавказ атоурыхат-документалтә шықсарылағы аинрал-лейтенант, Аңсны ағырхатда Султан Асланбек-ица Сосналиев даанхонд фырхатда хъзырхәганды.

Үй дреңеуоп Аңсны жәлар Рұғынцұттылата еибашыра раңхатәм амшқә раан гөліңфык адыга еибашыцә ираңхъагыланы, Псоу аңағасы амшқә зекхаз ақыртуға агрессорцә хъас имкынә, Гәдоута иааз, арратә штабгы наххара азтә.

Асовет авиация аполковник, аполк акомандир, Сызрантәм арратә тараиурте Г. Жуков ихъз зхүй Арратә Академиен раштылты Султан Сосналиев данысит икыбағи, икәңдерен, истратигият хәсілшіліктердің изныптыларда мәғ. Уи Аңсның даахьана башыра қалаанзагы, Кавказ ашыхарыу жәларқә Рконфедерация иахаттарнан дууз офицерк, арратә қызық иаҳасабала. Егры дцаны итицахъан ахәағ икәз атагылазаашь. Иара деихабын Аконфедерация арратә қәша. 1992-1993 ш. рзы, аибашыраан, Султан Асланбек-ица арратә штаб хада деихабын, нас атәйлахъчара аминистрс дықан. Дрылахәын арратә операция хадақә рыплани рыхсаалеи рыштақырыгылар. 1993 ш. сентиабр мазы Ақә ахакәйттәра амшқә раан уи икомандакаттарата пункт афронтах ииаигеит. Ахырқұра дшалагылаз Егрынза днаңеит. Аибашыра ашытажыгы такәаамта атәйлахъчара аминистрра наххара аитон. Дрылахәын Женеватәи аиңдәжәарапқә. Владислав Арзынба хаталатәи иусқала Султан Сосналиев ианашоуп аорден «Ахъз-Апша» актәи ағағара. Ақә, Ахъз-Апша апарк ағы икәңгылоуп ақабарда жәлар ртце ду, Аңсны ахакәйттә азықтағағ нага ибака. Уи җажәлар ргәттағы наунаңға даанхонд псрә зәым еибашығыны, арратә ңхъагылағ хъзырхәганды!

А. АДЛЕИБА, А. ЗИЗАРИА,
Р. ГАБЛИА РУСУМТА

А. АДЛЕИБА ИУСУМТА

АИНРАЛ СЕРГЕЙ ДБАР

Аңсуга жәлар рхакәиттә қәдәреи ипшью риаирии рыштықсарығы ғашьара зәым атың аникилыктай аинрал-лейтенант Сергеи Платон-ица Дбар. Үй дреңеуоп 1992 ш. наңхә 14 инаркны бұңдарштыхла ақыртуға мұтыңдахалаға ирғагылаз ақомандирцә. Аибашырате кадрқә рұғы еилыхха иабоит уи наххара зитоз арратә гәып Ақә, Аңа Қашы ағы ишеңнекааура раңхатәи ағағылар. Сергеи Дбар Владислав Арзынба иаңиршыз ашыттара аибашыра қалаанзагы Маикоптәи адивизиакынта Аңсның диагахеит, наххагағыс даиуит ареспубликатә арратә комиссариат. Уи иаагара иағағыл Қартта. Аха урт ианырмұза, ари аус иеалаигалеит ССРР атылахъчара аминистр ихатыпуда икәз ар ринрал, Аңсны зхате ңсадғыл еиңш иаңықағ Валентин Варениников.

Фрунзе ихъз зхүй Арратә Академия аушытты Сабакалие, Германия, Венгрия ухәа арратә матцзура дүкә анықтылған, Сергеи Дбар аибашыраан наххара аитон арратә штаб хада, хатала далахәын Гагратәи ахакәиттә операция аплан ашықтырғылар. Гәымстә-Ешыратәи афронт ақомандакатсаға ырығта дғылан. Ианатахыз иабыр ашытыхын, ари драпыланы жәнларда дцион. Хъатра зәкымыз арратә қызын. Қыдала еизаңғаан Султан Сосналиеви иареи. Ағыншығыс иаръажәғаны Владислав Арзынба ивагылан. Сергеи Платон-ица Аңсны дағырхатдоуп, наххара аитон арратә еиқекаар «Амцахара», аибашыра ашытажы дахын Аңсны Апарламент адепуттас, Апарламент аспикер ихатыпудағыс. Ибака ықырғылоуп Ахъз-Апша апарк ағы. Ихъз ахтоду Ақәтәи амфадуқә руакы. Ианашоуп аорден «Ахъз-Апша» (актәи ағағара), убас егырт аорден-кәеи амедалқеи. Сергеи Дбар ирратә-патриоттә нысымға - иреиҳазо өңршылоуп еитғагылоуп Аңсны ағар рзын.

АИНРАЛ МИРАБ КЫШЬМАРИА

Аңсны Ар Ринрал Мираб Борис-ица Кышьмария дыруазәкыуп Мрагыларатәи афронт аиғкааға. Аибашыра раңхатәи амшқә инадыркны ақыртуға агрессорцә дырғагылан. Напхара инадыркны Аңсны Мрагыларатәи афронт аштаб, иара убас ақомандакатара. Дрылахәын, наххагарын ритон еиуеңшымыз арратә операцияқа.

Қәғиарала далгелт Алма-Ататәи арратә тараиурта. Дыруазәкыуп Афганистантәи аибашырағы арратә ышәа ду зауз аңсуга офицерцә. Мрагыларатәи Мраңашәаратәи афронтқә рымчқә еибытанды Егры азиас ақында Аңсны ахакәиттәразы имғағыргоз ажәыларатә операция анатапхагаға дыруазәкын.

2007 ш. инаркны Аңсны атәйлахъчара аминистр дықан. Напхара азтоз дыруазәкын Лататәи арратә операция (1994), Галтәи аконтр-террористтә операция (1996), Кәйдрытәи арратә операция (2001). Қыдала инапы ианын 2008 ш. азы Кәйдры аиғхаакынта ақыртуға мұтыңдахаларатә ахакәиттә ашыттара. Қәғиарала инаңгзетт иаңлыш.

В.Г. Арзынба иусқала Кышьмария М. Б. Аңсны дағырхатдоуп. Аңсны аибашыратә хроникағы ианикилыктай ғашьара зәым ихате тың. Ианашоуп аорден «Ахъз-Апша» 1-тәи ағағара, еиуеңшым егырт ахамтақә.

А. АДЛЕИБА ИУСУМТА

АПХЪАГЫЛАӨЦӘ

АИНРАЛ ВЛАДИМИР АРШБА

Аинрал-лейтенант Владимир Гъаргъ-ица Аршба Аңсны ахынтыларда ахъчарағы, уи ахыпшымра ауасхыр азыштыттарағы зыбаба шыардоу арратә ызыаңа дыруазәкыуп. Қәғиарала далгелт Қарттәи артиллериатә тараиурта. Аппа матцзура дахысун Германия асовет ахакәиттә ргэыңа. 1981 ш. инаркны 1983 шықсанда дықан арадиолокациатә шыхәра авзвод ақомандирс. Далахәын Афганистан Паньшьертәи аօперация. Иоухан ахәраға.

Дыруазәкыуп Аңсуга гвардия (ағынтыларда ахакәиттә рполк) аиғкааға, уи абаталионқа руак командинс даман. Агәзера иғылаз ари архәта бұңдарштыхла ақыртуға мұтыңдахалаға ирғагылайт аибашыра раңхатәи амш ағен.

Аңсны жәлар Рұғынцұттылата еибашыра аламтазы Аршба В. Г. наххара ритон Аңсны арбайыр мчқә, анасан атәйлахъчара аминистр дықан. Дрылахәын арратә операция хадақә рыпланқә рыштақырыгылар. Аибашыра ашытажы наххара аитон Аңсны атәйлахъчара аминистр дыруазәкын аштаб хада. Далахәын аибашыра ашытажытәи арратә операцияқа рыплан аиғкаара.

Ианашоуп Леон иорден, иара убас еиуеңшым ахынтыларда ахамтақә. В. Г. Арзынба иқайтказ аусқала Аңсны дағырхатдоуп. Ихъз-иңша еилыхха иануп Аңсны ахыпшымразы ақәпәра атоуры.

А. АДЛЕИБА, А. ЧКАДУА
РУСУМТА

АИНРАЛ ГИВИ АГРБА

Аинрал-лейтенант Гиби Камыгә-ица Агрба дыруазәкыуп 1989 ш. азы, «Аидгылара» апзыаңа иеримаданы, ақыртуға екстремисттә ирғагылаз Аңсны азинхъчадаға. Аңсны ағынтыларда ахакәиттә рполк анеиғекааха, В. Г. Арзынба иусқала дыруазәкхеит уи анатапхагааға.

Иңбаба ғәтәнди иадуп Аңсуга гвардия ашықтырғылар, техникала, бұңдарла аибытара. Аибашыра раңхатәи амшқә инадыркны, ақыртуға агрессорцә ирғагылаз ағыпқә руак ызыара азинхъ. Дыруазәкыуп Ақә ахъчаралы арратә хырғәттәкә шықырыгылаз ақомандакатсаға.

Дрылахәын Ақә ахакәиттә ашкыз аօперация хадақә. Напхара аитон Гәдоутатәи арратә гарнизон. Аибашыра ашытажы дықан Аңсны ағынтыларда аусқәа Рミニстрс, атәйлахъчара аминистр атәи ихатыпудағыс. Ашәртадара Ахынтыларда матцзура Анапхагағыс.

Ианашоуп аорден «Ахъз-Апша» аօбатәи ағағара, иара убас егырт ахамтақә. В. Г. Арзынба иусқала Аңсны дағырхатдоуп. Гиби Агрба хъзи-шың змоу арратә ызыаны жәлар ргәлшәәрағы даанхеит.

ЛЕГЕНДАРНЫЙ ВОИН МУШНИ ХВАРЦКИЯ

Я близко познакомился с Мушни в 80 году, и уже тогда меня поразил удивительный магнетизм его личности. Я не преувеличиваю, но иногда казалось, что наш археологический лагерь со всем своим содержимым, а заодно и со всем миром впридачу крутится вокруг него, вопреки законам небесной механики. Для нас, 18 летних юнцов, Мушни был своеобразным мифологическим героям, экспедиционным Гераклом, которому все стремились, подражать.

Многие знают и ценят Мушни только в связи с войной, помнят его как боевого командира. Это вполне естественно, так как большинство из тех, кто были на Западном и Восточном фронтах узнали его лишь в окопах. Поэтому получилось так, что воспоминания о его образе ассоциируются как правило с военными делами. Но это не все, вернее это только вершина айсберга, основание которого уходит в сложнейшее переплетение эмоций, воли и интеллекта – всего того, что составляло основу личности, а вернее суперличности Мушни. Это главное, о чем мне хотелось бы сказать чуть позже. Что же касается военной его биографии, то о ней существует много фактов и воспоминаний очевидцев.

На фронте Мушни, впрочем, как и в жизни, был предельно собран, если не сказать одержим, требователен к себе и к другим, жесток и даже жесток. Но вся эта требовательность, жесткость и т.д. не были самоцелью, а лишь средством достижения определенного результата.

Из эссе Ахры Бжания о Мушни Хварцкия

Р. ГАБЛИА ИУСУМТА

аша шаац иауан. Иғғыс шьала иантәлак, дынкаждың. Сөғагыланы снеины, имгәаң ахъеиңәо сицхараар ىнақәысын, санығагылоз, сгәи азәи дныңасит. Адиуан снықәдит.

Зхы изамыхәозгы, рымахңәа ирынкны, үюуки ианрыслак, атзамц инаахо, даеа үюуки ртәартакәа ианыртаслак, иаабырбыруа, ҳазегы ҳанындәйлыргоз: «Харшыңтәкъозаап», – ихәеит, азәи апсышәала. Уаңза дсымбацызт. Ҳанындәйләттәказ мағазажәк гылан. Атзамц ҳнаддыргылеит. Аштахъ еильскааит, апсуа жәеизафык ҳышықаз. Дара ирыпхъазеит.

Апсуа иҳаңы, атзамц иааддыргылеит ерманцәа қәакгы. Урт зегы биргәэн. «Ҳара ҳайбашуамызт, ҳашәптиңхагам, ҳазхышәшьааузей!» – рхәон үюуки. Даеа үюуки иргәладыршәон, иаарымаз ахъи зегы шыртаз, ҳшылакысом ҳәа шаррәз. Гвардеецк, ҷынына пылтыксаң, ерманы быйшәала, таҳмадак дыхтеникит. Атаҳмадагы ажәала иағахоз азәи иакәымзаарын, даақыттәзакәа атакәа қайтдон, икаларын дермануп ҳәа диқәгәзгы ақәызтәи усқак ибз ахақәитра зеитаз, аха агвардеец, излеицәажәоз абызшәагы дахәампшил, иаб диқәлазар ауа, дахьеиҳабызгы агәхъаа имкықәа, автомат ашхәала игәи дкыдсылеит. Атаҳмада дкааит. Апхзы илхәато, уажәи-уажә ақәыкүхәа ирилаҳәоз ркомандир ибжы өтидан:

– Шәгыл! Шәкүлш! – ихәеит. Равтоматқәа ақәкәа өфа өарылгейт. Өажәа ҳшаа ropyтахъка иаанаскьеит. Сызганк ахъ дгылан Реваз Тапағауа. Ишьапи инапи убаскак ашъа ropyлкъасон, убаскак ихъаа әғәен, шака ирласны ихъалго, иаҳагы еиғышшо ақәын иеын-шылара шықаз. Смахәар аайрғәеит. «Хаңаңтас ҳапсып», – ихәеит аарла. Атак ҳәа акгы сизиамхәеит. Егъирахъка дсывагылан Алиошья Шъанаа. Игәышпү, имгәаң, иоурасуруу ашъа даганы дыкан. Исаарочка еиқәнижәаз, имгәаң алағаң. Иғи шьала иантәлак, дышкаждың, уажәи-уажә дынкаждың. «Шәмышәен, акгы ҳаңьзом», – ихәеит ибжы мырдуңаң. Азы иагоз дыччон ҳәа, бзамикә чараң сисит. Акгы ҳаңьзом зыхъзүзеи, равтоматқәа хадыршалахъеит, дасу дзеихсуга ҳәа ҳайбарбара иағуп.

– Шәгыешәири! – исарыдиттеит ркомандир.

Убри аамтазтәкъа, ахысыйж иафызаха, сганағынта өтүтбижык өфегеит:

– Стрелииите, сволочи, вы всио равно проиграете воину. Да здравствует Абхазия! – ихәеит Алиошья Шъанаа. Ижъеа шыршәыла итәни дынкаждыңеит. Автоматқәа ихақәыркыз, уажәимзар-уажәи ифтыкъюит ҳәа сышыпшыз, Алиошья иихәаз инацихәозшәа, убри аамтазы:

– Шәаанғас! Шәаанғас?! Икашәтәз закәызи?! – қыртшәала азәи дыхәеит. Иавтомат афада ирханы ақәкәа ҳәа даахысит. Рызегы уи ишкә инхъапшил. Җытуа, дхысуга, иаауз агвардеец, қәралагы даамаңмызт. Чынла дмаиорын. – Шәара шхыи еилагама, икашәтәз закәызи?! Арт араңа ишәшүеит... Закафы шәшүуда, исашәзәеи, закафы шәшүуда?! Апсуа закаф ыкада?

Ҳағаңаа икәттара аимакра иеуп.

– Иахшып, рызегы ҳшып! – рхәоит үюуки. Амаир иуам.

Макъанагы ишемаркуаз, ҳрапца ҳрыманы рөй-

фархеит. Сыблаңа алашара рхылеит. Исхәо-исзо сазхәи-циртә, сшьара саақәлеит. «Еибганы изцама, иршыма, ирткәама?» – сгәа қуа срызхәыцуан, сыцкәын дназлаз, агып, апозиция апхъаттәкъа иғылаз. Үаңа санней избақәаз раҳтә, уажәи араңа азәгы дахысымбоз ақәын сгәи зырғәгөз.

Кәтолаа иртәзыаарын, апраңа ду аманы, атрактор ааргейт. Убри ҳнақәырьцалеит. Изхамлоз ахәцәа, иртәгәтасны иақәрьжыит. Сылаш нарықәшшеит маҳәи бхәындеи роуп ҳәа Реваз исирдүрүз арпарцәа Акәакәа-сқыри Аплии. Руазәк устыи ипстазаара далтхъан, егыи ишьапқәа инапқәа наңысы-аатысуз, макъана ипсы ҭан. Сгәи инықәфит убри, зыпсы ҭа арпсы: «Азы, азы, сан, азы», – шихәаз, уи акәхеит...

Сыпсы сыхәланархойт агәа. Схы иалкәкәаны сибла инхылон, итцаа сқыыш инықелон ашъа. Сызқәа сең-қәырхәазо, снатәи-аатдәиуа, изулак снапқәа псыртлеит, аха пытрагамтак сызқәа иататдәхны искын, нас итцегы Реваз сеңиизаңгәастын, саҳәнны, сызқәа сиқәиашәа, снапқәа цөйтүрхәэ, уаңза снапқәа злағаҳәаз скашне ала, имахәар ағаҳәара салагеит. Иғаҳәаны саалгоны, автомат ашхәала акәаарын, сызқәа адыжә аакыдгеит, схы аихатеи дашьма инаахеит...

Очамчыра ҳаннаргаттәкъагы, ҳзыткәаз ратқысгы, уағы ицьеишишт, аха сзыцәшшәаз, ҳаршыткәоит ҳәа сзызхәызыз, убарт, алыцәа реипш еилашуа еилагылаз ракәын. Ирацәафын зықыбыла. Убаскак ropyжкъа дуны еицәажәон, ажәакәа еимаркуан, абаф еимазкыз алақәа реипш.

– Арахъ иҳашәт! Иҳашәт! Ҳара иаҳшүеит! Иаҳшүеит! – ҳәа зытра итүппиз ашхырцәағыкәа реипш, иҳажәлахт еит...

Агвардеец ҳацхраан, ҳаарымпүткүрхит. Ҳағаңаа даеа ҳағаңаңаа ҳарцәырыхчейт. Узхаанымхара икоузи умпсзар!

...Ажәа мыщхәи захтакүзен. Адырфәене, декабр ааба рзы, ашъжымтән шаңза, Гамзатов иеиши икоу ашәкәыиғәа ҳүкәа дукәа рнапқәа атсағы Шевардназе ихъзала Қартқа ателеграмма аштәра еиғикааит, сахыкъо Воронов изеихәаз, «Литературная Россия» аредактор хада, сара сымасара сакъым, апсуа зегы ҳызыда ду, Ернст Сафонов. Сара сыткәаны сакъынзака, уи ауа еиғекааны, Қартқа ателеграмма җәеиза иштүт. Үақагы даанымгылеит, Урыстәйлатәи Афедерация ашәкәыиғәа реидгыла ахъзала ателеграмма аштрагы еиғикааит. Убри ателеграмма агаҙетгы иинитеит.

Инасызап уи атәи саналага.

Сакъынзаткыз, ҳынтә, сыхъчаразы, соуштразы, иқәйлеит агаҙет «Литературная Россия». Аибашьра ахъынзациз, номерк аабжамыжкъа, апсуа ҳзыхъчоз аматериалқа аниңдон. Апсуа патриот изықаттарын Ернст Сафонов апсуа ҳзыхъеан иқаитца.

Реваз Тапағауа икынгә сакъыкъо заҳаз, сөзиа, Зураб Ачба, арадиостанция «Свобода» ала, сыхъчаразы дықәгылеит. Уи ибжы иаҳзит Рига инхоз, Апсны аызыда ду, сара сөзиа чыда, еицырдүруа алатыш поет Марис Чаклаис. Уи арадиостанция «Немецкаина волна» ала дықәгылеит. Ригантәи Қартқа ифыззәақәаки иареи рнапқәа атсағы ателеграмма ришиштит...

– Шәаанғас! Шәаанғас?! Икашәтәз закәызи?! – қыртшәала азәи дыхәеит. Иавтомат афада ирханы ақәкәа ҳәа даахысит. Рызегы уи ишкә инхъапшил. Җытуа, дхысуга, иаауз агвардеец, қәралагы даамаңмызт. Чынла дмаиорын. – Шәара шхыи еилагама, икашәтәз закәызи?! Арт араңа ишәшүеит... Закафы шәшүуда, исашәзәеи, закафы шәшүуда?! Апсуа закаф ыкада?

Ҳағаңаа икәттара аимакра иеуп.

– Иахшып, рызегы ҳшып! – рхәоит үюуки. Амаир иуам.

Макъанагы ишемаркуаз, ҳрапца ҳрыманы рөй-

«Владислав Арзынба дқәыиңи, илиршаз үаашьатәни, сара уи икынтаи исоуз аҳамта еиҳау ҳамта ахаан икамлазац. Уи Аңсы ахақәитроуп!»

Аңсы жәлар рмилаттә-хақәитратә қәңара аветеран, Аңсы Ағырхай Җамара ШААКЫЛДХА

**Батал Кәдабахъиа
Аңсы Ағырхай**

1993 ШЫҚӘСАЗТӘИ ШРОМАТӘИ АПХЫН

1993 ш. апхын. Амашынаңа, абронетехника, асанитартә чаландаркәа рколонна еиштагыланы, афронтә цәаҳәеи шроматәи ахырхартен еиңизшүүа амфа ианыланы илоит. Август 1992 ш. ешыратат амфа ыры Гәымстака ҳхъатцуан. Уажшыт, ҳағыныка ҳгъежеит ақытта Шрома ҳаласны. Ианвартәи, марттәи ажәйыларақәа раанхыдарала иҳауз ацызқәа рөйиздә уаҳа иҳаур қалашы амазам. Шықәсик иназаарыгыз, ешыратәи ахәкәа рқынтии ҳақалақ ғәака ҳалапшуюн. Ҳысрак ахыржыз анеира ҳамч ақәхомызт шықәсик ицъамыгәз сентиабыры.

Ихъантоуп аибашьра азхәыца. Урт амшқәа ргәлашшәара итъинчу ахронологиятә ритм иуэттагазом. Асаҳыкәа, ахәиырақәа уззәйркъоит иаалыркъынан, ушырзыпшшам. Ҳара макъана иаҳзымшашаац амта, зегы агәаларшәаразы. Ҳара ҳазыхиазам макъана, зегы агәаларшәараза. Ҳара ҳазыхиазам макъана, зегы агәаларшәараза. Макъана. «Нас исгәаласыршәоит...» Ианба?

Исабаку, аминаңаа зтю, изеихсуга амфа қәа. Ашоура. Апхыақа – Цугуровка. Шықәсик тырц ғакы агым ҳнапағы иаҳзамгоижъети. Шықәсик тырц ғакы агым, ҳнапағы аагараан ҳфыззәа ҳдәиүзенеижъети. 1993 ш. ииульмаззы аҳаракыра агаразы адтца анҳау, агәра ганы ҳақан, ари амфа ҳағыныка игоуп ҳәа.

Абаталион ғыңкәа еиғыркаауан. Азгабцәа, асанин-структурторцәа зегы ирилукаауан, иғыцхашаараиза иқаз рформеи ажәғанцштәи ашкәакәеи ацәаҳәақәа зылдаз рматроскаақәеи ырыла. Шықәс дуззак атабиақәа иртатәаз, зызыцәа шыақа иридымтүзүзә ахәса, аагәамтит. Ари ағыза рымбасызт. Ғың иааз азгабцәа – иаразнак абафт рөйиздә аматроскаақәа. Иаразнак сыт Гәдоута: «Партияк аматроскаақәа анҳашымта, ажәйлара ахыгатхәоит!» Сышшаз еиши, саит. Мама-Мэя, итаңыз сартмақи сәәпшылареи анылба, өүргөрүгъя қатданы, амаикақәа ракәзам аус злоу, атабыргы агәцаракреи роуп, «Насгы, зегы ацәаҳәақәа ҳалданы ҳақаауама!» – лхәеит.

Цугуровка амфа цөгьюп. Уахынлатәи ашыхәецәа илыргаз амфаҳәаста тшәала, шыаға-шыаға еиштагыла-

ны, колоннакы, инеиуеит абаталионқәа рсолдатцәа. Ҳгәаҳеаныртцеит, амфаҳәаста ахытца қалазом. Аминаңаа ыттоуп. Азы ҳаруеит. Ахаңаа реиҳаарык, рыматәа мбаа-зарц, рееилырхуеит. Ахәса ышуп, ацқынцәа азнырцәе ианнеиуа ҳәа, нас дара талоит, ирырыц. Нас, рыматәа баазақа шыршәу, ҳаңхыа иғыланы, ҳәәи шытыхуа, ҳарц-цакуа инеиуеит. Еитах иамуит. Ажәйлара алыршамхеит. Апхы адәи зегы минала итәуп. Аиғаҳысра.

Дтажеит Сериога. «Серениа» ҳәа иархөн ифыззәа, иқа-зшы татеи иразреи рзы. Уажәазы иара иакәхеит. Избан, уара? Ихарауз аурыс провинциантәи уаазгеи ҳара ҳаң?

– Шәара шәмачуп ҳыцхъазарала, ус анакәха, шәи-шоуп!

Ахъатца. Агәкаҳа. Дырғөгъых ҳаңылымшеит. Из-хараада? Ус, сыштакъала исаҳаеит аматанеибжы. Инытқакны. Анңаа иахъ ахырхара. Ахаан, уаңза ас слымха аеамырттарыцизт. Анңаа, зақа иқыуузеи, зақагы ицъ-бороузеи апсуа бызшәа! Анңаа иахъ ирхоу абызшәа. Зақа издүруазеи ари абжы. «Анңаа, сүхәоит, уҳаңхраа, уҳад-гыл!». Уажәшыт атакы сзеилкааум. Ислыруеит ауп. «Амин!». «Анңаа, ҳашыңаа ирыт амчи агымшәареи!». «Амин!». Сылагырзкәа аахажжылеит. Ари ашъапкроуп,

ахырхәароуп, зегъ зымчу иңәажәароуп. «Амин!». Саахъауеит. Тали лоуп. Лкамера лыжәахыр иқәйкны, лартмаң лызқәынцаны. Иңбароу, ипшзуу. Лылақәа ирхүубаалоит агәә, ахъа, абзиабара, анажъра.

Уаз-Абаа ақны аблиндаж. Адәхъыпш иааипмұркьязәа иеихуеит. Ахдатәи абаталион еиттахтәи ажәйлара реазықартсоит. Әңгәхъакырта затәйк иказ атыпхәа ирыттоит. Дара быйжъык рақара ыкоуп. Сарғыс урт срыцин. Аарла ҳауеит. Мама-Мзия ашәхымс дылатәоуп, дқыпшәыпсеит, дхәйтхәытуа ак ҳәо, «Прима» дахоит. Иаалыркьан, лылаш кыдхалоит. Ҳаалиатырит. Ико? Нас, дгәиргәацә, лхала лхы даңәажәо: «Шәахәапши, изакәйтә бөатәи саароу икажыу. Ех, изәзәазар, аварениа аршразы иштәбзиахыр! Азғыбжыа исыман иара абыза. Иабауыш уажә? Ағырцәа иргеит, хымпада...». Илхәоз иаразнак ххахы иаҳзаамгаитеит. Лара – апстазаара дазхәыцеит. Адстазаара! Аай, ҳара ҳафнәа ркны ҳәалойт! Дызустазаалақ, ҳузәә. Ҳара ҳанхойт! Дызустазаалақ, дынхойт! Ҳаапсарен ҳхъаан инарылқоит аччара. Лара дыпхаша-пхатдо джәхәапшы, ус лхәоит: «Ари иааша шаафы ихшып еиланагоит. Агаа иеипш, зны утәууоит, зны учтоит».

Сара дыспхьюит Валикәа, хбаталион акомандир. «Асаа пшыба рзы ҳәәықелоит. Асанинструкторцәа ҳәзом. Ишәртуюп.» «Атыпхәацәа ҳәзом», – дысриашоит сара. Иара өымтзакәа дыссаңшоит. Аха, атыпхәа арт рөвзәа адтакәа рыйдиркылазомеи? Ишдараасхәари, ажәйлараах ҳәахәзом ҳәа. Зегъы ааизызган, ирыдистеит, Афонка, агоспиталь ахъ ицац. «Шәыпсы шәшья, шәеаиташәк. Ажәйлара шәеаизықатданы, адирғаенеи шәа». Дара рүедирхиаҳеит, дара рыда ацара ҳәэи иштоу, рхахъгы икәм. Мама-Мзия аганах снавалгалан, сила дхыпшыло, ғаалтит:

– Иудыруама, сара ҳык апхәацәа сымоуп. Ирызхәхьеит. Иаарласны, уртгы хатда ицап. Сыпшемагы, анцәа икынтә, дхазыноуп. Истахузеи, уаҳа? Ҳәтипхәацәа хатда ицаароуп. Икәйпшүоуп. Ииашаны иузбейт. Урт ҳәзом. Уареи сарен ачкәынцәа ҳәрицоит. Ухала усыштзом.

Сыбжы қаңқао илыдистоит, уаҳа далаңәажәақәа, зегъы ахъцо дрыццарц. Аха, лылақәа саҳырхыпшыло, избоит, исхәо зегъы шбашоу. Алашыцара ҳеалакны Гәымстә ҳаруеит. Уахынла, ҳаңсы ааитахъыр, ақәйршәқәа ҳәтицатәаны, мазала, адтада еилаго, ататын бзия «ММ» ҳәаит. Адстазаара ссируп! Итабуп, амфах шәаҳап ҳәа ихәтаз Рита. Шакантәузеи, амачза иалхны, аргәйртъага ҳәыгы қалтоижътеи. Аибашыра иаламгазац, дхамоуп рафхатәи ахәи. Амина дахаңрәеит. Мама-Мзия ильдистоит, ахә азахъа, тақа дицылбаарц. Лара илуам. Дцоит. Нас дгъежъеит. Нас еита, дығуеит ихәи иахъ. Лылагырз хажжыла, леирнааны, сзықәшәаз ауп ҳәа дааңшоит. Иагьеилылкаауеит дшахъымз. Саҳылхәацашуа, сгәи еилатәоит. Аарла исычхаеит атәйуареи аччей. Тақа игоу амфах хъантуюп. Аха ахәи дицны шытака дгъежъыр, издыруада, деиқәхар.

Аибашыра. Амш нтәара ақәзам. Ахәцәа рацоуп. Амацәа итаркит. Ацса ағаңхъа арахатра. Сапхъа иаацәыртит: Мушыни, Лашик, Хасик, Адгәэр, саҳәшья, саб рхәесахъақәа. Ҳаңсыбағқәа рмоургы, ари ҳара ҳадгылы ауп. Ҳаднакылоит. Ҳаерахтазом. Ахәцәа срыдтәалоуп. Иааҳакыршаны хысроуп. Ахәцәа руаңәк, ихаҳәаз, аха итынч схағы дахәацашуа, дсыхәоит, ҳзалымтыр, сиеинхны дысшыр.

– Ибзиоуп, иқастсоит, аха апатронакәа маңы исымоуп, – ҳәа тынч атак истеит.

Исыртәз апатронакәа ирцәынхаз сыцхъаозоит. Аха дара автомат атәкәа роуп, сара автомат ахархәаша сыздырзом, аха идсырбазом. Мишк шагыз, ҳаруа рапхъагыла Владислав иситәз атапанча патрона затәйк ауп итоу, аха уигы ахархәаша сзеильмкаац макъана. Амала, саирцъбараны, агәыпшкара сынмырпшуа, ғаастит:

– Зегъ бзиоуп, зегъы иҳазхоит.

Ус, еибашығык дығыны дааҳадгылт. Асабеи ашьеи дырганы. Дығуазар, ихәракәа дыршыртә дықам, саахыцит сгәанала.

– Ахъа зыртәо ҳәа крықоум? – дтцаит иара, афлиага ақынты дазгәышыны азы ыжәу.

– Абар, ига апарацетамол цырак. – Инаисыркуеит.

– Изакә? Иаха иңәөуакагы ықаҗами? Схы сыхуеит каамет.

– Мап, – иаағахыстәеит сара, ила еихмырсығызакәа дышынхәапшуа, инхаз алахәагақәа хпса гәышпшыба интасцепт.

– Ма, дәеа цырак сутар? – иҳәеит, иеарнаало, илаапш сара исхыганы, ахәцәа дрыхәапшуа.

– Мап! – атак истеит сара, сағыны, – Ара курортзам.

Ҳаңшуп. Жәғык ахәцәи сарен. Өнейжәа ҳшаға ахыржоу ҳапхъатәкәа аибашыра ғәғәа цоит. Ус, ахәцәа зегъ реиҳа зыхәра ғәғәаз, Цыган, (ус, иблақәа ахъеңкәтәаз азы хызышшарас изаҳтаз) дгәиргъяна ақәзү, дгәамтны ақәзү, ашыа зықәшәни иказ иқышәкәа еихыхны, ғаастит:

– Уеилагап! Ҳара ацра ҳәезырхианы ҳәкоуп, иара, атыл ахны ҳәкоуша, ахәшә аекономия қаитоит.

Иажәақәа сшынхиттә ҳхъыз салырхит. Избан, ацра? Ҳара макъана ағырыа ҳамоуп.

– Ҳара ҳапсом, ҳара ҳаҳ амфах иқәуп ауаңсаа рбаталион! – схән, агәра газаны, ҳаңгәарантә ахысра иағыз аибашығы ғыстыт.

Избан, ҳатала, абарт зыгелашәаз. Аа, аиен! Жәацы, ажәйлара ҳеаназхархиоз, ауаңсаа сықәшәеит. Гәдоута. Даргы реазықартон. Избент рмедицинатә артмақәа иртәз, амединаментқәа цытк рыстейт. Исаарәеит мышқәак рила еибашыра ишшоз. Уртгы Цугурковкаа ақәин. Ма, ҳаңгәа иказ, Шромала. Избан, дара зракәымхара? Издыруада, ҳаңхраарц иаауаны, ҳаңтатәоу амацәаз рзыпжәар? Азәы илшар ами? Избан, дара зракәымхара? Үи амомент азы, азәгъы оумашәа ирымбазеит, ауаңсәа рбаталион ҳаңхраарц иаауауз. Аха, иара убас, дара оумашәа ирымбазеит, рация сымамкәа, ҳашшыах икоу сзымдыруа, ауаңсқәа ртәи ахызыдьруа. Аха зегъы иаалыркьан иаалалхәыххеит. Автомати апулемиоти рила ахысра ғәғәахеит. Ашәара ағаңсахит гәйгәра, апстазаарыз гәзәыхәарала. Еицак ажәйлара. Ҳара ҳтәкәа рахъ неишшак ататәуп. Абаталион иацәынхәа зәтакатәи ахәи ахны икоуп. Ахәцәи ишшүи зго дықаజам. 120-фык аибашыға ркынти жәағык инареиҳаны ишшүп. Аха ргара атакуп. Итахуп. Амахәкәа қәканы, амақәеи дареи еидәаҳаланы, асакасақәа қаҳдоит. Аибашыға азхазом. Ҳеенитыңсаҳло иаҳгит асакасақәа. Ҳөгжъыны, инхаз шытыхны, Гәымстәка ҳалбааует. Аибашыға уаҳа нарылымшо икоуп.

– Ацсәа уажәазы иаанҳажъыр, нас ҳәъжъыр, издыруада, деиқәхар.

– Мап, қалашыа змам ауп. Зегъы ҳгоит! Мамзаргы, зегъ ҳаанхойт рааигәара!

– Ҳәычык ауп инхаз. Уа ҳара ҳтәкәа ыкоуп. Ауаңсаа рбаталионгы. Ҳәычык иаачханы, амацәа ҳтәтцроуп, – уаҳа насылымшо ғаастуеит, схала исхәо агәра го.

Цыган дызну асакаса сығыны снадыххылоит. Ипсып леигағеңгәзом. Дырыкыттыуеит. Иаалыркьан, илақәа ааиртуеит. Сара ғынтә-хынты ғыстыуеит:

– Умыцәан, сашыа, умыцәан! Үүхәала, уцәхала, уцхала, амала умыцәан. Мамзар, уаанрыжъуеит, мамзар нас узаалшом!

Иара ибжы мыргазакәа, аарла иқышәкәа ртсысуа, гәйгәра дағғапшуа ғааитуеит:

– Сара сеазышәоит! Сара шеенитсаырхом!

Амацәа үажәшшәтә ҳтәтхан еицш, сылаапш нақәшәеит Мама-Мзия луктурка. Ара дааզгеи? Амахә ақны изахшүү? Лара тақа дықаజар ақәин. Лыңсы тоумаш? Мамзаргы, ага диткәааз? Сыхәда еималеит. Аха ус сыхыры қалазом. Сара исылшароуп зегъы тақа рылбаагара. Сара уажәы даеакы сазхәызыр қалазом. Нас.

Аибашыра адәкынты зегъ рыштахъ дылбааует акомбат. Ахәцәа зегъ шалыргаз ала агәра ганы. Аферым, акомбат. Уара ҳүчны, иарбан еибашыразаалак ҳазыхиоуп. Тақа, азхықә ахны, азгабцәа реиҳарағы збонит. Емма, Марина, атәүуара иаеу Мама – Мзия. Ашыыжъ, ажәйлара атәи анраҳа, азгабцәа гъежъызаап, рхала азы ирт. Уахыки-енаки ашъха ихаланы, аибашыра адәкынты, аибашыға иааргоз ахәцәа алганы, азы ирганы ирыштууан. Уа ирпилон АГС ақынты Томкеи Маринеи, атыл иаҳа иаҳазааигәз, Уаз-Абаахы ирыштууан.

– Тали дабакоу?

– Уи, Каман аганахъ ицо ажәйлара авидеокамера ианылттарц дцент.

Адырғаенеи ашъыжъ ауп ианжалша ихытны иаауз Гәымстә арра. Ауаңсәа жәылазаап, аха даеа хырхартак ала. Аха иаҳмыцхрааи! Агәра ҳамгей!

Аәнү зегъ рыштахъ ицсыз Вадик иоуп. Сытудент. Уахыки-енаки ипсы аиқәйрхаразы иқәпон. Ихәда адаапш пжәан. Ас еицш аан, ашъаңылыгыла қәтшаша амазам. Ихәулак, ашъа аанаҳыларц, инапы ырхәаны, ижәфахыры ихәде иридәаҳхәалеит. Ахъа ғәғәа имоуп, аха ахъаартәага илатцара қалазом, ашъацара ғәғәа аламгарц. Сыла дхыпшыло, уажәы-уажәы дтцауан:

– Батал Самсон-ица, сеңкәхару? Иалтру? Шәгәи ишаананого?

– Уеиқәхъеит! Иулшахъеит! Уара, аферым! Насгы, уақыт, Батал Самсон-ица ҳәа саҳара! Насгы, «шәара» ҳәа усмацәажәан. Шықаңык тцуеит ҳаңиуижеи таргыны саргы, арақа, уи птазаарак еиғуеит. Уареи сарен, азәхайуп!

Ихы снапы нықәысшыуеит.

– Умыцәан, амала. Үүхәала, Вадик. Ҳара уааигәара ҳақоуп, ҳара унҳажъзом.

Ашъыжъ шаанза, ихагаханы, ихытны иаауз азы ҳарны, ҳаңсы ҳаңтыймкаая, Уаз-Абаахынхала, «амашына лас» ҳзыпшын. Дагынтахътцеит, даасеаңшын, ус ихәеит:

– Абар, ихалшеит, ҳалтит! Сара сығыны сыкоуп! – Гәтынчрала даақыпсывчан, насып змаз аччаңшы шиғыкәйхәйз, наунагза ҳаанижъит.

Асадатәи Ешыра. Адача араион. Аевакуациатә тып. Үақа еизоит асанинструкторцәа зегъы. Уа инаргоит ахәцәа зегъы.

Ҳара дхашуп, апшшәа ду змоу ацқағы, Лиова. Знызатәйк иалыршахеит, ахәцәа вертолиотла ралгара.

Еиҳарак, урт, Афонка, иааинырсланы иқатзаз амфала, «Амашына ласқәа» рыла иргон. Қытәйк зыназомызт.

Сбаталион сазыпшуп. Иаафналеит ҳык атыпхәа, ахцәа апшшәа. Ағыпшкәа. Ҳ-пштәйк змоу арматәа ршеп.

Атапанчакәа рыкенуп. Ипшшәа.

– Ҳара шәдәиқәлама?

– Каманка, аевакуация қаздо рыпсаҳра.

– Аха уа ихыуеит, уа афрон ацәаҳа ыкоуп.

– Ҳара иаҳдыруеит.

– Уа иқаҗам апаркеттә дашьма.

– Акғы аурым. Ҳалазоит.

Фымшкә

Иулия, Зина, Ламара, Раиа. Раиа деңқеуп, дхәычны, дыңхашығуп, дыңгәууп. Урт рзы уажәштә ахырзасын. Азғабцә араСхатә амшә аинадыркны еибашуеит. Ажәылара иалагаанза, зегъырыпсы ршьоит. «Амашына лас» сталоит. Сыңышзар, Раиа дтәнаны азахра дағуп.

- Быңсызыбымшыой?

- Сахъзойт. Ачкәйнцәа рқалпәдкәа қәсиршәйр стапуп, - лхәеит, дыңхашыпхатцо.

Иаңғәалахаршәеит, аибашыра архатә амш аене. Ачадара ҳшнейкәшаз атәй. Аибашыра аштакх ҳшықало атәй ҳалацәажәон. Лара илтакын, аңьармынкаңы икәз лыдәкән ахь дхынхәйр. Лара уаҳа лөйлзанмыршәеит, уи аамтазы, итакхакъяз лашъа иңәызра.

- Хара ҳтахалар қалаом. Кәркыбараа даара имачуп. Аа, Светагы дрымгазеит иқалараны икоу ажәыларах, лгәи ахъеем азы.

- Башома?

- Мап, закәзызеи иүхәо! Ачкәйнцәа ҳрыцми. Урт ферымцауп.

Амашына ақынтар ацарап сгәазмырпхоз? Саақәымтидакәа лаңәажәара зыстахыз? Избан, ҳатала, абри атжтынч азы? Шықәсик тұрп ақагы агмеи, үарақ ҳәкоижүтей?

Адырғаене, Ахбиук ахәи агаразы аибашыраан лара дтакхеит. Ахысра гәгәа ықан. Иштәниатын. Аха лара, ахәи ибжы ахъгоз дығит. Дагътакхеит. Асакаса дантаны данылбааҳгоз, сара еилыскааит үскан ацарап зыстахымыз. Сара еилыскааит, зақа қәымшәшәреи, зақа мчи сылтаз лара уи ауха. Избан, ацәалашәара анҳауз, уи агәрагаразы аамтәи агаахәареи захымдешаауз?! Ҳара апсра ҳазхәицир ҳтахымыз. Уи азәгыы дазхәицомыз. Еиҳарак азәгы. Ләхәшьа Света, аиаира дахъзейт, аха сентиабр анағас, хымз рыштакх Гал дтакхеит. Ахәцәа раагара ицоз «Амашына лас» дытаз амина иахаңжәеит.

Уи қалаанза, Ахбиук дхәын Марина. Аха уи даанымылазакәа, ихәиз аибашығы дынымжәзакәа, ачхираара илтейт. Лхала дықаңтакы, ианаамтаз ҳа ҳтәкәа рқынза анеира дахъзон. Ихалшеит агоспиталь ахъ лыштыра. Даеа мыйзы ахъшәтәртәфы дықан. Аха лләеинж иалымшеит. Лшъа бжысит. Августтә, аамталаатәи аинишәараан, сара исылшеит, «Амашына лас» ала Москвака лгара. Уа еилаҳкааит, 1993 ш. февральмзанза, лара илыбзоураны мрағашәаратәи афронт ақны ихәиз аибашыцәа зақағырыпсы еиқәзас атәй. Лара ипрофессионализы, ақышәа змаз медиаҳәшъян. Аха лашъа данырхә, вертолиотла гәдоутатәи агоспиталь ахъ данааргоз дицаар ақәхеит. Апхынтар ажәылараан, егырт атыпхатса реидш, хатәгәапхарала афронт ахъатәи ацәахәахы дтейт. Шроматәи еибашырак аштакх, ркомбат еитеиҳөн, икан убри ағыза аиғаҳысра гәрәақәа, хыщтыхшъа анамамыз, убаскан, ҳық затәык, ҳық ахәса, абаталион ақнитә, ғында Ираареи Маринеи, ршьамхәа арсны, реырхәаны, ахәцәа рыхәрақәа ғаҳәаны, амца иалыргон.

Ашырж Ахбиукка дцион Бесик. Шықәсик иалагзаны зегъы ҳаишицилеит. Амрацаыхычага ибласарқақәа аамихын, ишәтәхәи ҳәа дхәәеит. Зегъы бзия шәйзбонит ихәеит. Нас зегъы ҳаигаыдиҳәэло далагеит. Ҳара иахмузейт. Абзиараз ҳәа еибаххәэозшәа. Уаттәи ҳаибамбо! Ус иқалаом. Ҳаайбарчейт. Аха илақәа алахьеиқера рху-

баалон. 1993 ш. августтәи аамталаатәи аинишәара 15 ми- нут шагыз дтакхеит.

Сентибртәи ажәылара асанитарцәа зегъы ҳаицихын- рттеит. Ҳара зегъы абаталионқәа ҳрыцны, еиуеицшымыз ахырхартәқәа рыла ҳаивнагеит. Ажәылара алагашья маңысесимкәаран. Аха, сентябр 18 рзы, Җаба итанк анпрыжәа аштакх, ирақәағы атакара иалагеит. Жәамш, аиаираанза жәамш. Иахдәзыуан ҳфызыцәа. Ахъаа, аапсара, ашәара ҳыңрзомызт уажәштә. Макъана аччара ҳалшон, аха уажәштә атәйуара ҳалшазомызт.

Сентибр 27. Совмин агара. Ашхантәи избоит сака- сала азә дышырго. Ихәулак, ҳназорит дара рқынза. «Ама- шына лас» иеихсеит. Зегъы ҳаєтхарбогит. Сыхшығ атып ахь иаанагеит ахъх баац. Нас излеилкааха ала, аконтузия ғәгәа ақәын. Ҳафы ҳнарыдыххылоит. Уақа Ира лоуп икоу:

- Марина аснаипер дишыит. Лхы иақәшәеит. Лара дхаракын, лхы аларкәра бзия илбазомызт. Дымхар калап, - лхәеит.

Атыхәтәантәи аснаипер. 15 минут рыштакх - Аиаира. Акәа ахы иақәитхойт. Игәирғятәуп. Амч ҳа- мазам. Ари Аиаира иамшума? Нас, ас ахъаа зацуи? Изықами Агәирғара? Ҳашпазыпшыз иара. Ирхә ақалақ. Ҳаара изыпшы, анцәа ихәоз ауаа рхирекәа. Аок- купацийны икәз ақалақ ақынтар зегъы рапхызаа избо апхәис - Тамара Платон-ипә. Совмин архыацәкәа дын- хойт. Сөйзие сареи ҳнеит лара лахъ. Ҳара зегъы инсти- тутк ақны аус еицахуан. Лара аибашыра зегъы ҳара ҳзы итәахыны ильмаз ақаҳа ҳазлыршит. Ифнықа днеиузшәа, лығыны рапхыа инеиуа изы. Лахәшьаацаа драсттаит. Атак лыстейт:

- Рыпсы тоуп.

Адгәры ихабар дастдааует. Сара ғыстыум. Лара да- зыхиазам, рапхыатәи амш азы, ақалақ атәрцәра рап- хыатәи аминутқәа рзы, дыштахаз лырхара. Сара сазы- хиазам макъана уи лахәара. Сара сазыхиазам, Мирра Константин-ипәи Шылалу Денис-ипеи рбара. Сара сазы- хиазам исзааигәу зегъы рбара, раҳәаразы...

Дара рқынтәигы, исзымдыруа икоу, саҳара сазы- хиазам. Амедсанбат ақны избаз еидкыланы, Дәрыпшықа амфа ҳақелоит, Марина лахъ. Аиаира 15 минут шагыз лтакхара - знырра ҳалшаз атыхәтәантәи хъаауп. Уаҳа азә- гыы ақагы инырзомызт. Ҳыши рыштакх, ҳбираж азиас Егрыаҳәа иахаргылан. Артакхымшки, уртирыштыанеуаз амзақәеи - уажәштә даеа хъаауп, даеа тоурыхуп, даеа уаауп. Нас исгәаласыршоит. Уажәакәзам.

Еиталгеит Гәйнда АЗЫНЦХА

АСАХЬАТЫХФЫ УАСИЛ МХОНЦЫА АИБАШЬРА ААМТАЗТӘИ ИТЫХЫМТАҚӘА

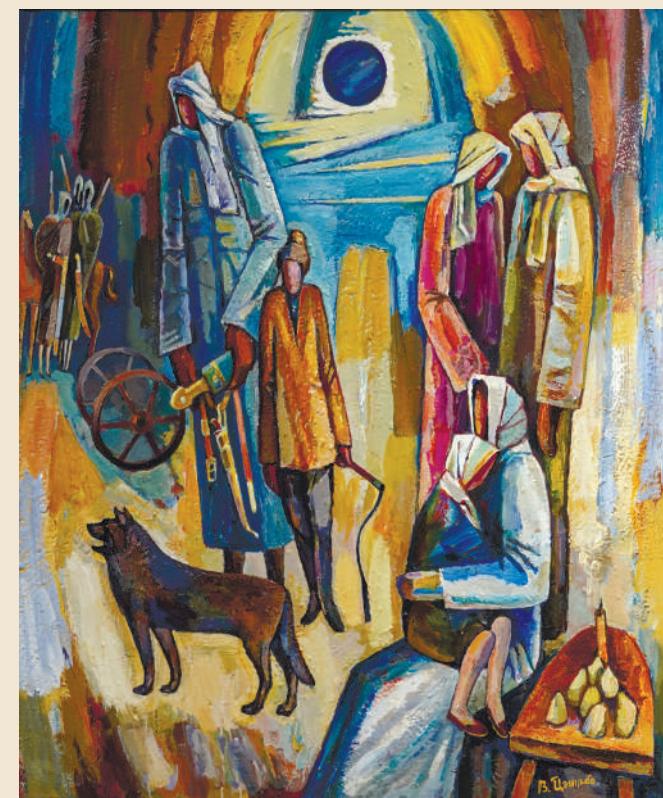

Валери Гамгия дийт 1944 шықәса, цөйбрамза 29, Көтол ақытан. Арака абжъаратә школ даналга атара итсон Қарттәи асахъатыхратә Академия ақны. Уи аамта къаек иялакжаны ихъз геит абафхатәра ду змоу, ақазарағы фашьара зәкым, зхатәи ажәа зхәараны икоу саҳъатыхфык ияҳасаб ала. Играфикатә усумтақәа, зымехак тбаау иғыхантатә апцамтақәа, ахәычтәи журнал «Амцабз» ақны аус аниуз инапы итштызыз, изызхая ахъыбәр рдунеиххәаңшра зыртбааз, ихаразкыз итыхымтакәа Апсуа культура ахътәи фонд ияҳәтакны иалалеит.

Аханате, амилат – хәқеитратә қәпара ашыратцәкья иалагылаз Валери Гамгия илахъынтахеит аитайрамфа ианылаз Апсны ахәынтара Абираки, Агерби, ахәынтарратә ҳамтақәеи раңтәра. Ипсадгъыли ижәлари рзы иааңсара ахә ҳаракны ишъаны, Владислав Арзынба «Леон иорден» раңхъаза изанаишъаз дыруаӡәкхеит иара. Д. И. Гәлия ихъз зху Ахәынтарратә премия иана-шыоуп. Валери Гамгия ипстазаара ғаҳтәеит Аиааира миши ақынза мыйзәак шыбжыз. Фыңға апхәаңеи, ғыңға еициз ацкәинцәеи итынхеит.

Иашьзәа иибашьра аамтазы изқәатып ахъизалырхыз Дәрәпшь ақытантә иқыта гәакъя Көтолка дызлахынхәз жәғанғәымған. Уи Апсны атоурлы зегъы убартахартә иҳаракын. Лыхны, Акәа, Маҷара, Җлоу, иусумта дуқәа ахъкыдыш атыпқәа рөи иахъызтәоз итәо, иахъызлакә-уз илақәуа, днанагон уи аене иғызыцәа зыпсыз рұқыз апрыга...

Дықам ауағы, дыбжъязит –
Ишалазуенш ажәған апсаатә,
Ишхызло еипш ағба амшын...
Дықам ауағы
Инаңшыны дызбоз рзыхәан,
Згәы даныруаз рзыхәан
Уи дықоуп –
Ишыпруеипш апсаатә
Лаңшы ахъзынмаңо аҳаракырағ,
Ишызсо еипш ағба
Алаңшәа анағс...

Апчил «Апчила» акнитә. Далаа Рхыртзара

Апснытәи асахъатыхфыцәа реилазаара иа-тәу ихадоу ацәыргақәтәтә зал ақны иаар-тын еицырдыруа апсуга саҳъатыхфы Виссарион Тәыңьба хаталатәи ицәыргақәтә «Ашъахъ амф». Ә-залк рұны ицәыргоуп, иҳағсыз ашәышы-кәа 70-тәи аш. инадыркны иахъа уажәраанзатәи апериод зымехазкуа, 80 усумта инареиҳаны. Аамта къаек азы, азал атқыра зегъы саҳъатыхфы затцәк игалереиахеит. Жәаҳәрада, цәыргақәтәк, еғыа иретроспективазаргы, иазаартзом асахъатыхфы илшамта зегъы, аха еғыа ус ақәзаргы, ирәниаратә мәа ухағы аагаразы ицхыраагзоуп.

Ацәыргақәтә «Ашъахъ амф» захъузуеи ҳәа дтцаар илшоит, асахъатыхфы дыззымдыруа. Аха, Виссарион Тәыңь иқазареи уи амәхаки здыруа ауағы иаразнак еиликааует, «Ашъахъ амф» асахъатыхфы ақазара иазықазаашьоуп, ашъха акатцәара иара даднахалоит. Ашъха ахалара цәғьюуп, иуадафуп, аха ипстазаара зегъы зызку аамтшәәтә ғыбаауп. Тәыңьба иғәаангарала, асахъатыхфытәкъя, имәа мыроғашыакәа, ақазаратцәкъахъ ахы хазароуп, уи амф еғыа иуадағзаргы, еғыа дшыацәхнысларгы, ихырхартә импсаҳроуп, избанзар, ахаан изықәгы-лазом азтәара: ииашоума иалихыз амф ҳәа, избан-зар, ақазара иара изы, зегъы иреиҳаны иғылоуп.

Аекспозиция алагоит зегъ реиха еицырдыруа иусумта «1941 шықәса» ала, ари асахъа Ацынц-тәылатә еибашьра алагара иасимволуп ақыр шы-кәса раахыс. Исахъарку арғиамта апцан 1974 ш. Раңхъаза акәны ицәыргақәтән, Ацынц-тәылатә еибашьра ду ақны аиааира 30 шықәса ахътәи изкыз ацәыргақәтәкәа. Иара убри ашықәсан, Апснытәи

Ельвира АРСАЛИАЦХА

АПСНЫ ЖӘЛАР РСАХЪАТЫХФЫ ВИССАРИОН ТӘҮНЦЬБА ИЦӘҮРГАҚӘТЦА «АШЪАХЪ АМФА» АЗЫ АЖӘАҚӘАК

Ахәынтарратә миляттә сахъатә галереиа ахатә фондқәа рзы иаанахәеит.

Атоурыхтә тема иңдиу атып ааннакылоит аса-хъатыхфы ирәниаратқы. Ацәыргақәтәкәы, иара убас ицәыргоуп, х-усумтәк рыла еилоу ацикл «Апчилаа». Атыхәтәәнтәи ашықәсқәа рзы асахъатыхфы аус здынуло иароуп.

Атоурых, Виссарион Тәүнць изы ахтысқәа рил-лиустрация мацара ақәзам, уи цхыраагзоуп итәаху ахшығтакәа реилкаарақы. «Марттәи ахтысқәа рыштыхъ» захъзу аусумта тәуп драматизмла, итәау-лоу философияла, хъаала, гәкаһарала, узырзыз ыңшрала.

Зыңсы туу цәанырратә цәаҳәаны ацәыргақәтәи аигәйлсүеит алирикатә тема – апхәиызба лхағесхая. Дара ссириқоуп, рыңғылхъаза ирныпшүеит, дар-банзаалак апхәис лцәафа қазшықәа – агәағра, аб-зиабара азхәыцра, агәөртъара, алахъеиқәра. Аусумтәкәа ирныпшүеит апхәис лыпстазааратә цикл зегъы аайдыланы – зынза данқәиыпшзу инаркны, абырг лкынза. «Гәашшы лыпщә лпортрет» ақны еила-зғоуп ағареи апшшареи, ахәаңшфы дицылоит, ап-хашъара зынпшша, зыблакәа маңк ихфоу атыпқа қәыпш.

Аинтерес чыда рыткоуп, шамахамзар, ацәырга-қәтәкәы иумбо, иҳағсыз ашәышыкәа 70-тәи аш. рзы иаңтаз асахъатыхфы иусумтақәа. Арт ашы-

«Аишшарғылара»

Апчил «Апчила» акнитә. Лататәи атрагедия

қәсқәа иңдиу аамтакәан асахъатыхфы изы, ақаза ду ирәниаратә мәа иалагартан. Асахъатыхфы қәыпш Виссарион Тәүнць, иғызыцәа Витали Лакрбей Ев-гени Котлиарови алахъын, 1972 ш. имәағзаз «ацә-қәырда ғың» иатданакуаз асахъатыхфыцәа өараңа еицырдыруа рцәыргақәтца. Ацәыргақәтца мәағзан Ахәынтарратә педагогикатә институт ақны, арек-тор Анчабазе Зураб Вианор-ица изин атарала. Ахтыс арезонанс ду аман.

Асахъақәа «Аматанеира», «Ажъирта», «Апсаатара» ирныпшүеит иматериалтәим ақылтура, ақыабзқәа, атласқәа. Виссарион Тәүнць, зырғиара адаңқәа амилаттә культура инартцауланы иаларсу саҳъ-тыхфуп. Аколовит, ахағқәа, асиужетқәа зегъы, ихәы-чратә гәалашәарақәа рыла еиларсушәа икоуп.

Виссарион Тәүнцьба ипензажқәа – даменгзакәа иртәеит ғылттыла, рформақәа ирмариоит, иаңти-тоит иғыңу ақыыпшылара, анатура арғиаратә хыт-хыщаарахъ ииагигоит. Аусумтәкәа виртуозла ахъ-шырақәа рзиуеит, апеизажқәа еиларсушәа убоит. Апштәкәа асахъақны, ула ишабо еилалошәа, ацә-ныррақәа узцәрытцеит.

Асахъақәа «Иахъа сара исымшзам», «Автопорт-рет» – иаадыртуеит асахъатыхфы – афилософ иғынтықтәи идунеи. Ирәниаратқы, ипстазааракнеиңш, зегъы шыңас иримоуп – Фазиль Искандер ишииғуз еипш – «иҳараку аепикатә еибарххара». Уи ада ақаза ду қалашьа имазам.

Енталгеит Гәында АЗЫНЦХА

«АИААИРА АХЫЦХЫРТАФ ИГЫЛАЗ АНАЦЭА-АФЫРХАЦЭА РОУП!»

В. Г. АРЗЫНБА

«Аибашъраан аңсуа анацәа иаадырұшыз афырхайра наунагза абиңарақәа азышәхәлалоит!».

С. А. СОСНАЛИЕВ

Владислав Арзынбек Султан Сосналиеви арт раждақәа идырғабыргеит анацәа рыңқының зыхт-нрыңғаз Аңсны ызран ишиқам азы агәйіра ирзынхаз ала рыңсы штой.

Гәйндә САҚАНИАПХА

АПШЗА ЖАННА

Аңсуа пхәйс лхағасаха ҳтоурых зегь ңсыс иаҳоу, ҳаңтазаара зегь ҳәақәызтә, доуҳала ихаңтыркуа, амч ҹыда уластә, узыхъчо, уеңқәзыро, аҳаракырах иупхъо, ңса үкәымлартә үказтә шакәү Нарттаа репос иҳанақәоит. Зыхъз зыжәла еидкылан ирхәоз, уи ҹыдала иалкаахаз, аамта иамырхәашызы, имәқәттаган иаҳзылыпхоз доуҳан, ҳағасхъан. Сатанеи Гәашъя ссир иналыркны иахъанза ииуеит урт ңса зәйәм, ҳаңтазаара еихазхаяу, ҳаңсуара гәагъ, ҳауафра, ҳмилааттә ҳдирра змырзуа, иалкаау, Анцәа Ҳазшаз Иалихуа анаңәа, атыңдаңәа, апшзақәа. Иахъагы зызбахә рхамыштуа афырпхәизбацәа, ассирқәа, аблакыгәкәа, ақәығақәа, ағәғақәа, зычареи зығәғәрьеи шәкәык иамкуа, ахааназгыы иғырдышыго, идстазаара шәкәни ҳажелар рәәлдиң ҳәамтақәа рхынышша итатқәахуп. Урт зеинш адунеи иқәым инарыдфыло, зызбахә рхәахъо, аха зызбахә ускак ицәрымгакәа, апстазаарағы ашыац иаграмгылакәа, зхәи иатәхәан, зыпсы иқәыпшны, ламысла зыпсы тоу иахъагы иуыллоит. Иахъатәи ҳаамта удағ ағы ауафра, аламыс, апсыцқара, агәаартра, адоуха гәигетажыны, даеа хырхартәқәак, ҳара ҳкультура иатәим аеырбәреи, ахзыргареи, хи-пси рыда ңсыхә ықамшәа ианырбо, уахасаха аамтазы иуыллоит еиха уанақәымгәыгуа, Анцәа насып зманы иишаз Ауаатәкъя, Ауаа үкәкәа. Иахъазы зызбахә схәарц истаху апхәизба иахъеи-уахеи убла

*Кавалер Ордена Леона, доброволец
Анатолий Сафарбиеевич Шихалиев*

*27 сентября 1993 года оставил
на стене Абхазского драматического
театра надпись:
«Дорогие чанбовцы, город и театр
свободны. Мы идем дальше!».*

ихымсло, хзыргарак, ҳаҳәарак, аөйр-пшзара, ахырқыара злам, аха здунеи тбаау, итцауло, зыпсабара цқоу, иаар-ту, гәыла-псыла, қстазаара апш-зую дреиуоуп Жанна Ҳашпхә.

Икалап ари ахъз итцаху апшзара, итцаху апшқара, афырхатара еиңш-зар. Уи ҳаамтазы зда ңсыхә ықам ауаа, згәибылуа, макъана гәыла апстазаара здызкыло, абзиара ақаттара иашътоу, ицәрымгәзакәа, зыуафра иаҳзызо ирыбзурасар иаҳъатәи, уатәтәи ҳамш? Жанна 22 шықса дыртғылан аибашъра ианалагаз. Ақалақ Тқәарчал иаазаз, ағыр-тиқыл бзия змаз ҳәычын, азәи дитахар қалозма, еснагъ лөызиңәа драпхъагылан, зыпсабара убасқак ибениан, занатла иалылхраз лыздыруамызт, зны илтакын адизинерра, ипшзаны дтыхуан, илхәй-циун ацәаматәа пшзакәа, дзахуан, иаңылттон акостиумкәа, анағас, даара интерес илыман актиортә қазара, атеатр, бзия илбон амузыка, аса-хәркыратә литература, ажәакала, арәиаратә гәамч апшара, лхы зәйәлкشا раңәан, аха анағас, лгәи итам-кәа, амедицина лахъынцас илоуит. 1987 ш. рзы дталоит амедицинатә училишье. Дағоит кәғиарала.

Бзия илбон атеннис, агондбол, изныкымкәа 1-тәи, 2-тәи атыңқәа ааңылкылахъан. Бакуриани, Боржоми, Қарт иласу атлетикағы алтшәа бзиякәа аалырпшушан.

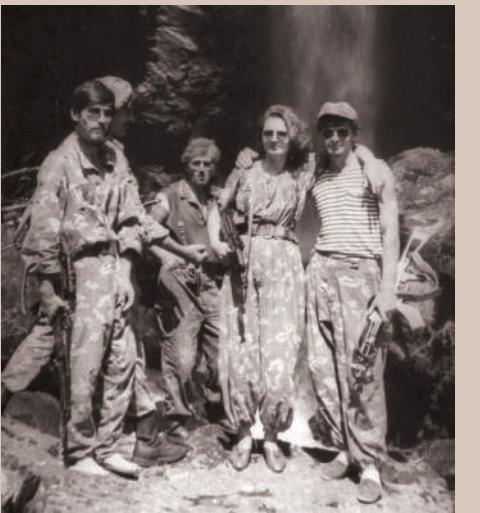
Жанна лажәақәа рыла, зыпстазаара лашарала итәйз атаацәа пшзакәа ирылтцыз апхәизба, төйтүпшлә ипш-заз, гәыргала итәйз ғыңға аишиңәа раҳәшья затә, аибашъра ианалага апхъатәи амшқәа инадыркны лашъцәа еихабацәа днаривагылеит да-зәйәкны. Лгәи иамуит даеакала, илзы-збенит лашъцәа, лөызиңәа ирыхъуа сыйхып ҳәа, раигәа дықазар.

Аибашъра шықалаз агәрагара уадағын, аха раңхъа ишыны иаар-гас ғыңға ргәйлацәа рнағас, Жанна лашъцәа дрыңдәйт еибашъра дыр-гарц, аха қыраамта урт ақәшахат-хомызт. Иртахын Украинақа дры-штырц, аха башаҳеит, азәи иштакхъо ахаан имгылоз Жанна, мчыла аибашъра дцоит. Мрагыларатәи афронт амедицинатә матцурга аиҳабыс дқаларц длыхәоит Иура Басинциан, аха мал лкуеит. Ухағы иузаагазом, 22 шықса иртагылаз апхәизба, ап-

иазынхеит, даңыпхашын азәи ир-гәмттра, лхала ишылцәуудағыз-гы, аамта даткамхеит. Лхатә ңы-баала лыпстазаара ашықырыгылара мариамызт, аха Жанна апстазаара апшзара абзибарала, псабарала илымаз лыуафрала даиаиуан лы-жәфахыр иқәлоз ахъантара...

Жанна Ҳашпхә! Ари ахъз-ажәла сара сзы ихатәаара абзи-барала, иаңы зызбахә смаңацыз атың-пхә лхәсахъа таха снамтә иалагеит, дысгәалашәеит Камачыч, Ануапхә Ҳауида, Баалупхә Мадина, Саида Делпхә ухәа афырпхәизбацәа. Аибашъраанғы зчағатта, зхәи згәила, зсыза изы иамеигзоз, Жанна лтаа-цәеи лареи ңыраара змоуз ауаа рыхсеиқәырхара иашытән. Рхы иагырханы, ағәәра иақәшәәз ауаа нызымжыуаз, еиқәзырхоз атаа-зара рұябаа рақәан. Псыхәа аны-камыз ңсыхә иашытәлоз, иагъзыл-шоз зажәа атыхәтәаныңа анағзара. Фатәй-жәтәйла иғәауа ақалақ Тқәарчал амаңәз итакыз ауааңсыра илылшоз ала ацхыраара рылтөн. Лгәи-лылағырз өилатәо еитал-хәен Мрагыларатәи Афронт ауда-фракәа, ағәәра, апсра, ацәызра, ашәартара иалагылаз зегъы ртәи. Лхәғы апшзара мырзқәа, лыпшқа-реи лығәзәреи еилагданы, ашыар-тәйра иалтны аиаира аазгоз атыхәтәаныңа дрыдгылан, дрыш-храауан. Гәеиттамха Жанна санлыз-хәиуа, дысгәалашәоит ғәйнци-пхә Жанна, раңхъаза акәны Жанна Ҳашпхәи лареи реибадыра атәи салхәон. Ус зақағы, Аиаира Ду Амш иаҳымзаз, уи ағыртъара абара зы-лахъ ианымыз атың-пхә. Урт рхъаа, рұқ, рыгәтыха зыпсы татқәюи изы шаға ихъантоузеи, руал ағаңхъа, рыхсата ағаңхъа рылымкаа Ап-стазаара мариазам. Уи зегъы рнубаа-лоит аибашъра ипнамеиз, иамшызы

ахағсахъа ссир, Апсуа пхәыс, агәымшәа, агәеитцамха Жанна лыблақәа.

Жанна лыңтазаара цқьюп, лду-
неихәапышы ша таулоуп, лыуасра ҳа-
ракуп, дызғызаалакгы, иарбан ус-
заалакгы, атакпыхықәра ду лымоуп.
Лыуа-лтынха, лтаацәа, лғызыцәа,
лыжәлар, аха зегъ рацхъя, лара ус-
как дызламцәажәо Анцәа Ҳазшаз
иғацхъя, лықә-лтас анағзароуп. Л-
мыс цқыала, уафрыла, ҳатырла апс-
тазаара анықәгара затәашьо ауағы
анасыпқәа иреиҳау Ҳазшаз иатәеи-
шьоит. Жанна аибашыра зегъ лхы-
лыпсы дамеигзакәа, лашыцәа, лғы-
зицәа дрывағылан деибашьит. Илы-
чхайт амла, ахъта, агәакра, лгәы
меитәпейт. Илыщеибашуаз лғызыза,
Дочиа Геннади ишихәаз ала, азын
тәаршәазы азы хышәашәа дзаагылан
уахык шаанза, агацәа дырәахысуан.

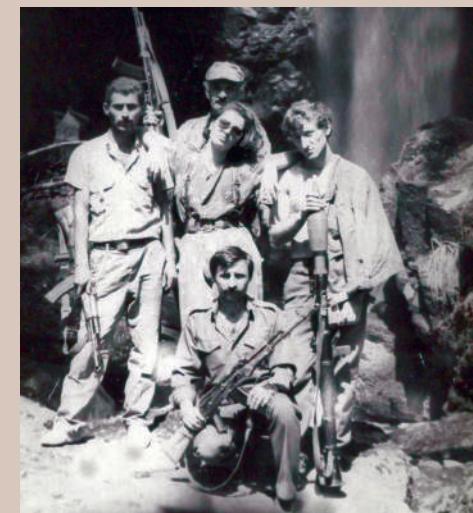
Ипшқаны, изыхзызаан ираазоз аты-
пхә иаалырпшит Баалоуңхә Мади-
на лхағсахъя, лфырхатцара. Лара уи
атэы ауалурхәахуа, далаңәажәэзом.
Аибашьра зегъы ишахәтәз, ианаа-
мтәз гха җамтәкә ахәы ацхыраара
итара, ицсы ахъзара, ахәштәйртә
ақынза днаргартә илылшо ақатцара,
ахъамтцра ақәын ла лзы зегъы иры-
цкыз, лгәы итхоз. Уи азы лара өңүц-
өңц илгәалалыршәон атцара дантаз
дышхысуаз апхытәи ацхырааразы
ихымпәдатәини иқатцатәэз. Дшәон
аэәи дихымзар ҳәа, илылымшозгы
лылдыршон.

Жанна деибашуан Щелиа Рустлан икоманда агәың «Гроза» ағы. Уи аамтазы дтахоит Зураб Чолокәуа, Чоло ҳәа ахъз чыда иман, зеиңш қамлаң фырхатсан лхәоит Жанна, аха рыңхарас иқалаз, урт афырхатқаң-тәкъя рызбахә зынза имачны иала-

цәажәоит. Аибашырағ итахаз лгәылацәа иахъагы лгәы итынтәом: Гәарамия Дағик, Абелов Аркади, Гергия Отар ухәа уб. итц.

Руслан Целия иажәәкәа рыла иүхәозар, Жанна иаҳа иахшәартаз атыпқәа рөңи хъатра лымазамызт, цыаһаным ззырхәоз ақынҭә ахацәа иибашьцәа дрыщны дхынхәуан, еиқәллырхон, аиаҳәшьареи, анреи, ағыза-реи нықәганы. «Ақырткәа Цагъера амфаду анахцәыргаз, Жанна лыҳәәдәабжы иахъагы слымхәкәа ир-таффеует», - иҳәеит Руслан Целия. Хъатра қазымтцоз, ахацәа рапхъа игылаз, шәара-псра иацәымшәоз ҳаҳәшьа ҳәа длыхцәажәоит Руслан. Хашт-шьа амоума, Дочия Геннади (Душман) Тамшь ахәра тәғәа аниоу, уаң дахъзымнеиуаз Жанна днеины амца далылгейт, деиқәллырхеит. Геннади, Жанна лыңсы схоуп иҳәеит. Ахацәа ытғысқ иреиғсуаз, ағәағъра ду змаз атыпхә шақафы лыңсы рхада иахъа.

- Атыпхәцә зегбы фырхаңәоуп.
Ахатда изымгәагүаз лгәағыан, ахы
дағалан дцион. Данхазнымкыла, авто-
мат лҳаркит, дагъыхысун, ахәңәагыы
алылгон... Лабра маңғаҳәара асы
шытан, аңхыраара иаңәеит ҳәнәиң-
қәа, ақыртцәа ргәен ахызынаң ҳақә-
шәазаап, аиғахысра ғәгәә keletalit,
Жанна баанкыл ҳәен, илымуит,
ақекәхәа ишҳайхсуазгыы, ҳапхья
дгылан дхаңалтцит. Жанна зныктывы
лхы дазымхәиңзейт, илхъааз ҳара
жакәын. Агәалашәара сцәиңгөуоп! -
иңәеит Важа Адлеиба.

Ағәымшәараз амедаль, уи ҳатыр дүзүоуп сара сзы ләһәйт Жанна, әнибашыра даналаңаәжәө... Афырхаттара аамта амазам, ииасзом, ипсизом, аха иқалап Жанна ләғызцәа, зыхы зырымгазакәа инхо, иахъя зыңсы туу, уи блала избаз, урт ыргәттәра еитаңаәтәйзар, уи зтаху дараракәзам, ҳара ҳауп, уатҗәтәи ағарраацаразы. Абарт реицш икоу атыңдаңаңаа ирыбзуюруп ҳара акыр ҳалшазар, ҳайкәхазар, аиааира ҳгазар. Илүлшоз ала ҳайбашыңаа дрых-зыңаауан, ргәы шытылхуан, хъаттара ылмаңымызт. Иахъя Жанна ләғызцәа ииалкааттәу атыңдаңаа итегь ахаттгыларга зтаху, еиттаңыло абицара раа-зарағы афырхаттараңаңаа дырдыр-раз иахътаху ахаңсахъаңаа дреиуоуп.

Аибашьраштың, еициебашыуз
рымчала иаадыртуеит амемориалтә
бака. Жанна лажәқә арыла, абзи-
ра қазтқ өымт иқантароуп, далам-
шылжәкәроуп, лұқсит дыңхашыпхатқо.
Уи иаҳындың гәтыхас илымоуп абы-
рысқак зхызгас апсуа қытакә рсо-
циалтә хыысқара, ақытауа аибашьра
шылжәкәроуп згәры қаңаз, зхы-
изамылхәз. Дара аибашьра авете-
ранцәагыны, аинвалидцәагыны, ира-
шылжәкәроуп ирыхәтөу ахаттрылара, аңхы-
раара змам. Игэыгәтажуып аибашьра
дааха ғәрә знатаз атаацә. Рыщарас
иқоу, иаҳын Жанна лөзыцә, зыбжызы
мырғазакә зус иағу, зхы зырзымго
ауаа зығбаха зынза иаҳымдыруа,
30 шықәса раахыс имағымзаап.
Еснагы иаҳбаң, иңаң афырхатцә ҳәа
иаадыруа ратқыс еиҳауп зыбжызы
мырғазакә, ламысла ирылшо қазтқо,
хъаала згәры билуа афырхатцәкья.
Иқалап, Жанна леицш иқоу ауаа ус
акгыны ртакымзар, уи зтаху, еита-
сқәоит, ҳара ҳауп. Иңаң ояттәен
ағаар ирылахаңа зо адоуха аганахын
ала мцымзароуп, ииашоу аңқара,
афырхатцара тәкә атқакы ала, апсуа
афырхатца ихағасаха иаша ала иңа-
зарқаз. Ифашо афырхатцара, амц-
афырхатца ҳаңылынаго ашәартта
хыыкәах ауп, адоухадарах, аламысда-
рах, ауағымрах ауп. Ҳаң-
садғыл ағаңхыа гәнахауп ағеи азеи
еилаҳамхыр - ҳқылоит. Уи доухатә
лашәроуп, рыщароуп, лаҳынтыңда-
роуп. Гәнахауп, ари адунеи ақны зы-
ңсы цқыақә ҳиаана иаҳтының таң-
реңаңхыа, ҳала шаапшуа, ҳадғыл
дахә ытхны иаҳфо, ҳаңсцә ҳарғыл-
даамта зпееицшхаз ҳақәзар - лаҳы-

тара, ауағы ианажъра, гәыкалап ақазаара иахъя илдүлеит. Ауағы иғәй-ицсы алашара ихағы ианыч-чалоит, иғәылыпхоит, иааигәә икоугы арпхоит, рымға арлашоит, ирыңхрааует. «Апшза Жанна», абас ахъзыстыңаң сыйбеит итысхырц истихъыз апортрет. Зеңш ааигәә исцымлаң ауағ бзия илызкны исығуеит арт ажәақәа, иғәхъаазго аамта афцыркъа, иғәхъаазго аам-тақәа рыххара, ргәыбылра, иғә-хъаазго апшзара. зыпсы туу апшзара.

Иахъа Жанна лхағасахъа ианубаалазом аибашъра лгәағы иннажызы ашәахстәкә, урт лгәатцанза итәахуп, урт мғъазаң макъана, илыхъуейт. Уи лхағы апшзара уахъ унашытзом, ухнахуейт лыңшқара, лгәыразра, лгәапхара. Агъама ҳарак змоу ауағы ибжъала дудыруеит, ипшрала дрылукаауеит, уи иара апсабара «ахатқы» ахы унардыреит. Ас еиԥш икоу ауа ануңылалак, акала иузаагәхоит, иууахоит, иугәакъахоит, игәхъаугоит, рбара, раҳара угәаҳоит лассы-лассы. Мчы ануам, угәы анкачауа, угәалашәарағы Аңтазаарах иуңхъоит саркъалтас, удырхынхъуейт узыхъяз амғаҳъ, ухы угәаладыршәоит, упсы штоу уархъоит. Жанна лажәақә рыла иуҳәозар, «макъана ҳақоуп». Макъана шәыда псыхә ҳамазам, зұйбаа ахаан шәашья зқәым ҳаҳәшьцәа, ҳанацәа, ҳтыңшәа, ҳфырхәа. Шәара шәықанат, шәара шәғызицәа ииуанатцы, икоуп Амилат, Аңсадғыл, Абызшәа. Урт зегъ рапхъа игылоуп, урт зегъ еидызкылох-Апсуара. Анцәа хрыңшайшьеит, иха-наижьеит иаҳзымдыруа, илыңшайшайт, шәара шәыла бзия ҳаибоит.

Октаи ЧКОТУА

АПСАДГЫЛ АХЬ АМҚА

Aжәа ахы умхәақәа, атыхәа уз-ахәом... Уи амшалагыы, Сонер избахә ахәара Тыркәтәйлантәи уалароуп.

Сонер 16 шықәса ракара ақеын ихытуаз, Адапазар иеиқәа Кавказаа Ркультуратә Хейдкылағы рапхъаза данызбаз. Усқан ағызыңа гәйіпфөйк еиңцы, ипхашья-пхато уахь анықәара иалагахъан. Рмилат хдырра, рбызшәа, ркультура, ртоурын үхәа, изахъауан, еиҳарактырыпсадгыл, хәрада...

Хара имгакәа ҳайбадырит, ҳаишьцылелит, даарагыы ихы бзия иаахирбенит. Ибанзар дгәбыләни, ауасы дизаигәан, длахъыхын, деилкъян, длафхәафын...

Ус шаххәоз, Адапазари Акәеи рыбжъара аешъаразы аиқәышаатра анапы атағхеит...

Soner, henüz lise çağlarında arkadaşlarıyla beraber Sakarya Kafkas Kültür Derneği'ne uğramaya başlamıştı. Bir süre sonra da Kandit Tarba nezaretinde oluşturulan Kafkas Halk Dansları ekibine katıldı ve kısa süre içerisinde ekibin yıldız oyuncuları arasında yer aldı. Ekip, çalışmalarını tamamladığında davetli olduğu üzere Abhazya ve Kuzey Kafkasya turnesine çıkacaktı, Soner ne yazık ki son anda annesini yitirdiğinden büyük bir heyecanla beklediği bu davete katılmadı. Ancak bir süre sonra Adapazarı ve Sohum belediyeleri arasında imzalanan anlaşma gereği Abhazya Devlet Üniversitesi tarafından yüksekögrenim için sağlanan 20 kişilik bir burs sağlanınca, 1991-1992 eğitim döneminde anavatani Abhazya'ya gelme fırsatını yakaladı.

Иара убри инақәышәни, Кавказаа рықәашарақәа назығзоз ансамблек атцаразы Кандит Атарба Адақазарка днаңхъан... Ансамбль аиқәаара анхыркәшахалак, Апсны Нхыт Кавказтәи Аресспубликақәеи рышқа апхъара ахъамаз азы, иаразнак ағар адизалеит, уахгы-чынгыны иааидмұрықъаңакәа аеазықатара ишағың иағын... Ағар зегъы бзиан, аха ҳығык апсуа чкәынцә; Сұха Гындиес, Ерғымент Лазариеи, Сонер Гогөуеи рөйзәа рыбыжъара иблахъыганы иаарылықәон...

Soner, ekip çalışmalarında olduğu gibi, eğitim yaşamında da sıcaklığı, esprili ve girişken kişiliğiyle kısa sürede arkadaşlarının ve öğretim üyelerinin sevgisini kazanmış, tanınan ve aranılan biri haline gelmişti. Kendisi bu durumu sık sık esprili konusu yapar ve yeni tanıtıçı kişilere olanca güler yüzlülükle "Dünyaca tanınan Soner Gogua ben" diye elini uzatarak anninde bir dostluk halkası oluşturdu.

Мышкы, Сонер аеазықатцараж дахъааиз илахь еиқәын. Зегъы иңбашьеит ихағсахъа, избандар ас дхамбазацызт. Ҳаниаңда, еилахқааит: «Саб аусурағы сигул, уахь арахь анықәара азин сиңазом, абзиараз ҳә шәақәаразы сааит!» – ихәеит. Унаигәтасыр, дыштәуаратқәяа дыкан... «Уара уеаапсахны, аеазықатцараж зал ахь унеи, уаб сара сиаңәажәой!» – схәән, иаразнак схы иааҭашәәз насығзарцазы, иаб Гогөуа Нечьми ишқа амфа сиқәлеит. Дук мыртқәа, аус ахыиуз аресторан ашә сылагылан, снығналан схы исырдырит, сызустаз изеитасхәеит. Саб ибзианы дидыруан, пату иқәиңон азы, саргы даара ҳатырла сидикىلелит. Аамта мгакәа, снеира зызыкъызы изеитасхәеит. Ансамбль аиқәаара ҳықәкыс иамаз, Апсныка аапхъара шамоу, ағар зегъы абри ишеиңхүзуа, Сонергы убартдырылуу, настырыңыздаарылуукаауа дышыкоу, саргы сашыа еитбык иеиңш бзия дышызбо наиаңданы: «Иқалозар, аусура амшала Сонер ансамбль далшымхын, сара уи даныкам аамтазы абрақа сааини ихаҭыданы шәеңхрааует!» – ҳәа иасхәеит. Ари заҳаз ауағы ағеңәдәфагылан: «Ҳәи, абааңсы, сыштаурпхашьеи, ацхырааргы захъуззеи, уара абри ахәыңы ешъас

дышхъа заны, дзыпсам ала ҳатыр иқәтәнәи, абраанза уанааңса, уаха ажәакты ахәара атахым, ари нахыс ихы дақәитуп, дызәу аус наигзааит... Уара унықәашьагыы псуароуп, ҳапсуга Аңцәа иумырзы! Иаргы иеиликаауа Аңцәа дқайтцааит!...» – ихәан, сылахъыгы днагәзит...

Сара, сшыапы адгыл иқәымгыло, амтәйжәәа сыйтазшәа сцыруа аеазықатцараж тә зал ашқа снеин, иаб иајәақәа Сонер изеитасхәеит.

Игәрырьара ҳәа амазамызт, избандар абри ағыза қалап ҳәа ахаангыы дақәгәйзомызт «Исзууз абзиарапысы ҭанаты исхаштуам!» – ихәеит. Ииашатқәъаны, иагыхамыштәйт...

Аамта ирласны ицион, ағар зегъ реицш, Сонергы дзызхъаауз Апсныка амфа ианықәлашаз аамта ааигәхара иағын, амала дзызхъаауз амфа ақәлара иразык иаламзаарын. Иан, Кәэзыңда Шынгыул иаалыркъаны лыпстазаара дахъалтцыз амшала, ҳарт зегъы ҳәәи изхъаауа, Сонер шытакъа дааныжыны, амфа ҳақәлар акәхеит.

Апхыз иағызаз Апсны аамтак ҳаҳганы ҳтааңаараж ҳаныхынхәуауз, ҳаихарағык ҳағәқәа ҳапсугылағы ииҗиҗыны ақеын амфа ҳышықәыз. Зегъы ҳхы-ҳәәи итәз, иаарласны даеа мәфак ҷшааны, Апсныка аара ақеын.

Хара имгакәа, убри ағыза алшарағы қалеит. Апснытәи Ахәынҭарратә Университет 10-фык ағар атцаразы аапхъара рнаңон. Иаразнак ажәлар ирылаххәеит, иаарласынгы ағар асия рәаныртцеит. Сонер абри аус ақынгы, уадафрақәак րымшала ианаамтаз дзахымзенит, аха амфа ҳанықәлоз, итегъы ағар րыдиркылозар, хыммәда дышнениа ала ажәа ҳнитцеит. Апсны ҳанааи, псаңа шкәакәа, Иура Гәйдиса-ица Аргөйн ибзоурала аректор иаҳи ахәара қаңдан, уигы иаразнак данаҳатгыла, даеа 10-фык рзы аапхъара Тыркәтәйлака идәықәртцеит.

Аапхъара андәйкәаңдоз, Сонер абри ихы иархәаны дзааузазар, ҷсырзха днаганы ҹымак изысшүеит ҳәа ақәырбан сиқәистаҳан, ҳәзшаз имчала дааит, саргы сөңиңәа ааидкыланы ҷсырзха иназган, ишахәтәз ала сажәа насығзенит...

Сонер, ансамбль ақны длахъыха дышықаз еиңш дыкан абрақагыы, иаразнак ишыңцәа, иқәлаңа, иртәңәа үхәа, зегъы ргәи дталаң րыбиабара иеаңсайтәит. Иааңылоз зегъы дырғаңхәаеччо: «Адуңеи зегъы еиңырдыруа Сонер Гогөуа сара соуп!» – ҳәа алаф րаҳәара дналагон...

Ага хәымга ҳапсугыл данақәла аамтазы ҳарт зегъы ҳтарашикәс хыркәшаны, ҷсшараҳәа Тыркәтәйлака ҳақан... Апсны ахлымзаах излатылыз ала ашәаңы ааини ианхалаҳа, ауниверситет итәз ағар зегъ рафхъа ифағыланы Апсныка амфа иқәлеит. Убри аамтазы, атааңаракәа реиҳарағык реицш, Сонер иабгы даасыдгылан: «Амфа шәанықәлө ари ҳаққынгы дышәашәммырштын, газарак ихыны дыкәханы шытакъа даанымхааит, уахъ шәаҳыцашагы уаахылаңшла!» – ҳәа ҳамфә днақәнхәаны, иара итәала снапы данитцеит...

Нанхәамза 25 ашылы, Гәдоута ҳаҳхытцит, адырсаңыны псаңа шкәакәа Арзынба даасыпхъан, Тыркәтәйлантәи иааз ағар макъана иаңшыра ахырхартахъ рдәйкәтцара дшакәшахатым сзеитеиҳәеит: «Аибашъра атәи рызыдум, иаҳыцаша-иаҳыааша атыңқәа ирышыцилам, абы-

зшәа цкъа ираҳаум» – ҳәа ипхъеңкыр, ихъчар итахын, аха дара, ирымукәа, азәзәала исцәйналаны ииңи Шыамил Басаев иеиңиқааз абаталион иала-лейт.

Сонергы абри ағызы дшалаз, Гагра ахәкәиттәра инаркны Акәа ахәкәиттәра ақынзаарратә операцияқәа зегъы дырхысит. Ҳызипшней ылагы даңылелит аиааира ду...

Soner, kara haber alınır alınmaz hemen yola çıkan 33 kişilik ilk gönüllü gurubu ile birlikte 25 Ağustos sabahı Gudauta'ya sahilinde karaya ayak bastı. Cumhurbaşkanı Vladislav Ardzinba, Türkiye'den gelen gönüllülerin cepheye gönderilmelerine ilk dönemler sıcak baktı, "Yol bilmezler, iz bilmezler, ayrıca birçoğu dil de bilmezler, bu yüzden ortama alışınca kadar bir süre geri planda kalsınlar" diye bir bakıma onları koruma altına almak istemiştir. Ancak onun bu kararına rağmen guruptakilerin neredeyse tamamına yakını birer ikiser gizlice Şamil Basaev tarafından oluşturulmuş bulunan tabura katıldılar.

Аибашъра антәамтазы атааңаа далааны, Гагра ақалақ ағы аххара далахъан. Иара убас, 1994 шықасы Араион анапхарағы аиҳабы ихатыпушағысъ дқатдан.

1995 шықасы ақәзар, ҷандрыпш иаадыртзыз атараиурт «Башаран-коллең» аиҳабы ииҳыраағыс аусура далағеит.

Аибашъра аамыштахътәи аамтакәа, ажәлар зегъы реицш, аудафрақәа, агәакрақәа, амамзаара үхәа хдеңшхеит ҳарғы... Аха уи аамта уадағ, еиҳагы ҳаи-зааигәнатәит. Ҳәәкәрақәеи, ҳамамзаареи, ҳәәи-грақәеи еиңеңаҳшон...

Нас, ахәаахәтре инапы алаикит, 2000 шықасы ихаты фирма «Елиф» ааирит. Абри а фирмә ақны, кыршықәа Бондо Сангылия ила аишиңца реицш аус еиңи-руан. Аамыштахъ, еиҳак иешык ииңхъаозз Тимур Логөуеи иареи иаҳыааңда инапы злакыз аусқәа еиңеңиңкаит. Иусура инамаданы, Ахәаахәттәрә палата ақынгы аиҳабы ихатыпушағыс кыр шықаса аус иуан...

Сонер иусура ада амилат этәарақәагы ғәәала дрызәлемхан, Апсны ахъз азыргареи, ҳажәлар րყсадгыллахъ рырхынхәра үхәа, аусқәа зегъы иара ихъан, Китай инаркны Акынзаарратә Америка ииңиңа. Мысра инаркны Иордания, Сирия инаркны Кипр ақынза, абаңт азәи-тәарақәа инарыдхәаланы дахымнеиз атәп ықаңамызт.

Дахынеуаз иаҳыбаалак еиңеңшымыз аусқәа ри-нагзара дашытан. ҷыара, Апсны ахәинткәрра азхатцара, өағызара ахәаахәттәрә еимадарақәа рибжъатцара, даеа-ғызара ағар иреиҳа атцаразы рдәйкәтцара амсақәа рзы-пшаара дашытан...

Аәар аттарахы рдәйкәтцара анысчәа, абри аус чыдала иадибалахъаз аңыбаа аитахъаратәкъя даараца иудафу. Раңхъа дцаны изыманшәалаз ауаа ипшаауан, нас урт иманы, аҳамтақәа инапы иқәыргыланы ауниверситет аректорцәа дыртаауан, зынк иахъамуз, ғынтә-ғынтә иахъамуз хынты днеиуан, даңрытзомыцэт, иқанталакгыы мәек пшаны, аәар аттараиуртта итлартә иқантон, уи ала изырханы, днарпиртины дцаны хылаңшрадагыы инижъомызт. Ирыту-ирыбзу, есымша дрыштән. Убас шака, арт зегъы реитахъара ҳазлархъзары...

Сонер 2007 шықасзы Аңсны Жәлар Реизара депутаттас далхын. Абрақагы Ҳынцьуа Рымадаразы Акомиссия хадара азиуан. Иара убасгыы, напхара аитон Аңсны Аҳәйнәткәрреи Венесуела Аҳәйнәткәрреи Жәлар Реизарақәа еицирзеңшы аифызареи аусеицуруеи гәып.

2012 шықасзы Аңсны Аҳәйнәткәрра Ахәаахәтратә Палата аиҳабы ихатыпцағыс далхын.

2016 шықасзы акәзар, ифызәа иңырхырааны, кыр шықаскәа раахыс дыззенхъизуаз «Жәларбжъаратә Афонд Аңсны» еиқикаит.

2016 yılında dostlarıyla birlikte, fikir babası olduğu ve öz kaynaklarıyla finanse ettiği Uluslararası Apsnı Vakfı'ni kurdu. Soner Gogua vakfin başkanlık görevini yürüttüğü süre içerisinde, ilk anlarda duyan herkesin olmaz dediği ve hayal olarak kabul ettiği çok sayıda önemli projeyi uygulamaya soktu ve kapsamlı bir insani yardım faaliyetine imza atarak toplumun takdir ve hayranlığını kazandı.

Афонд еиқикаанза дзаңәажәоз, иғәаанагарақәа ззеитеиңдөз зегъы, иажәақәа лакәүшәа ҳарзызырфуан, дызлаңәажәоз аусқәа афонд маңара акәым, аҳәйнәткәрра усбартакәтәкъя ирылшарыма ҳә агааанагара ҳаззәйтүан, аха хара имгакәа, абартқәа зегъы аусура ишалагас лабәеба иаҳбаратәи иқантенит, хыпхъазара раңаала апроекткәа еиштартыланы амәа иқәйттәйт, ашъыңдағызын, аапсара закәу издырзомызт, уск анагзара дшаеү, иқанташа даеа уск азхәыцра далағон.

Абасала, аамта кваәк иалагзаны имачымкәа аусқәа: жәларбжъаратәи аиылларакәа роума, астол гъежъқәа рымғапгара аума, аҳәаантыттәи аныкәарақәа роума,

ацәыргақәтәкәе, ашәкәа ртүжъреи, Ажурнал «Апсынтыла Сара Стэйла» апхъа инаргыланы, ҳбызшәеи, ҳтоурыхи, ҳкультуреи зырызгоз акыпхымтәкәа ртүжъреи, ҳауаажәлар ррыйбжъара агәыхалалратә ҳыхарааракәа рынагзареи үхәа роума, имачымкәа аус хадақәа напы дирkit, қәфиарала амғапгарағы илиршеит.

Атыхәтәан, изгәамтазакәа убри ақара аидара хъанта датталеит, атагылазаашаа дыхәннажәеит, ачымазара гәтәа изцәыртти.

Кыраамта ихы изымдыруа, ипсып лагағаго маңара дышытән... Абарт аамтакәа рзы иааңшит иуаажәлар ирыйдibalaz ахарта даргы шака ҳатыр ақәыртцоз, ишқа шака агәбылра дүззә рымаз. Аңсны ғнатак ықамызт, Сонер иғәбзиаразы Анцәа имыҗәоз, ажәлар зегъы гәыкала изхъаауан...

«Мышкы ииз мышкы дыпсусеит» рхәоит ҳажәлар, амала апстазаара ақны ихадароу, мышкы уинины мышкы упсра акәзам, уанис инаркны упсаанза упстазаара шуҳыугаз ауп. Ахъзи-ахъымзги рхәаакәа иртагзаны хъзи-пшее рыла амғасроуп аус злоу...

Ипстазаара кыағ иалагзаны, зкъы шықәсала узызхымзашаз аусқәа дрыхъзаны, ихъз хътәи нбанла ҳажәлар ргәағы иааникъит Сонер ҳәа сгәи иаанағоит.

Зыуаажәлар абри ақара цыңқвала ирзыхандеиуаз ауағы, ҳазшазгыы чыдана бзия дубазар ақәхарын, апсылманцәа ипшаны ирыпхъазо ачгара амза антәамтазы, насты зегъы рааста ипшую ҳәа ирхъазоу «Кадир ауха» ипсы ажәфанахъ ихалеит.

“Bir gün doğan bir gün ölüür” der Abhazlar. Ancak önemli olanın işte bu doğmla ölüm arasındaki süreçte yaptıkların ve geride bıraktıklarındır, sana bahsedilen bu yaşamı onurlu bir şekilde sürdürüp sürdürmediğindir önemli olan. Büyük şairimiz Bagrat Sınkuba ise bunu son derece veciz bir şekilde şöyle ifade etmektedir “Halkın sevgisini boş yere vermez, secer seçtiğini değimeyeği görmez!”

Soner Gogua kısa süren ömrünü halkına gönülden hizmet ederek onun içten sevgisine layık olarak tamamladı ve bu yüzden de insanların elleri üstünde ve gözyaşlarıyla sonsuzluğa uğurlandı.

Ақәыркәан ақны абри ауха абас ауп ишану: «Ҳара уи (Ақәыркәан), Кадир ауха илбааҳгейт. Иудыруама уара Кадир ауха закәу? Кадир ауха, амзакәа зкъы рааста иеиңүп. Уи ауха амаалықәаи апси, Анцәа иғәапхарала аус бзиақәа зегъы рзы ишылбаац илбаауеит. Уи ауха, ацәйлашамтanza жәғанғәашәпхъароуп.»

Абри ағыза аамтазы, Мшаңымза 17 рзы, назаңа адуне ааникъит Сонер...

Ипсыбағ Гәылрыпш Араион, Дранда аиланхартағы, ицеибашуаз ифызәа рывараЬыны аныш иамадоуп.

Инанашуоп, Ахъз-апша орден 3-тәи ағағзареи, Агәымшәаразы амедали.

Үдгыыл узыбымбылхааит, ұянағ гылартас Анцәа иуитааит сашъя, угәалашәара бзия ҳәажәлар ргәағы наунагза ихаазаа иаанхааит...

Заира ҲАЙТЦЫҚӘПХА

АИБАШЬФЫ ИМОНОЛОГ

Аибашьфы – Аңсны Ағырхай, Бесик Қириаа ихъзынфылоуп.

Уиаахыс тынчроуп, Тынчроуп, сыпшуп. Сөйзә, итцозеи, Кәакәа рхәы исзыпшуп.

Амарҵя, сөйзә, Ишылалап хътак... Ҳатәазымбо иҳажәелаз Днашәмшытын шыағак... Уиаахыс тынчроуп, Тынчроуп, сыпшуп.

Сөйзә асеиқәтәа Рейлак ишп... ..Ах, исыцәшиот,

Исыцәшиот, абар... Мрагылара сыйжәлоит, Сыштахаз рбар...

Уиаахыс тынчроуп, Тынчроуп, сыпшуп. Арымараҳ, арытъарх...

Итаслымхан ишп... Издыруеит шәхымта,

Ижөйт шәара шәшья. Баша ақәылап даңәшәомызт Шәхыпша.

Шәфирхәзәен... Издируан...

Ҳагәра еибагон. Аиашаз, сшәхызыон,

Сшәхызыо сынҭәон. Азғыбжъяа Атарааи Рырпарәа еиқәшәөн,

Ф-арық, ф-қытак Рыгәттылак ирхъичон...

..Итцозеи, сыхнмыхъәзац, Тынчроуп, шыпшуп.

Сабыр исыкәнистәз, Сыпсадгыл иахшүп.

ШӘФИРХАТЦАРА ХӘЫ АМАЗАМ

Жанна Ғәынғысаңа лгәлалашара иазыкъ.

Шәыпсәа ғыхуп, шәыпсәа ҭынчуп –

Атынчра зхы ақәытзаз. Шәыпсәа ҭынчуп –

Атынчра зхы ақәытзаз. Шәәра ишәйлшәиршаз –

тоурыхуп, Шәфирхатцара хәы амазам!

Игәйнқуан, Аңсны ғыабон, Аибашыра – хлымзаахын. Шыуок рыпсадгылаз иқәдон, Гәыграк ргәа та итаршәын.

Ҳаға біңарла дөйрбон, – Уи қәғашәа дмақаруан. Ҳадғыл шыала иркәабон, Ҳтцеицәа ыңшыл шыуок...

Шыуок рәартоң абна агәы – Ахатцаа мариамызт. Ҳтцеицәа ыңшыл шыуок...

Дғыли-жәғани ршъақын, Ҳханқәа амца рхыжын. Имиц рдеицшыи рәақөон, Ауда ахъасуа еилкаамызт.

Латырзын агәқәа збылуаз, Анаңаа уазыруан. Мыткеман урт зәжажауз, Рызатдәқәа инрыжыуан...

Аха иман апса аҳақ, Урт, Гәымстә измырит. Ирхагылаз «рых-қабак», Хыши штазам днардыри...

Аңсны – ҭынчроуп, иахъазы, Ихамазкуа – дқамлароуп. Өңнүхәек ҳмоурц уатцәи зны, Иахгәйтқа иҳахъчалароуп!

Геннадий АЛАМИА

ЮСУП СОСЛАМБЕКОВ

Полный жизни отрезок времени в пору безвременья - что оазис в пустыне...

Казалось, давно канули в лету легенды и сказаний честь и достоинство, верность и мужество, как вдруг они ожили и стали нормой межчеловеческих отношений! Так, жизнь, смертью смерть поправ, не дала растлиться человеческой душе...

«Горит дом, в котором нас, как родных, принимала абхазская мать!» - это были первые слова из обращения к народу, с которым выступил по чеченскому телевидению вечером первого дня войны в Абхазии Юсуп Сосламбеков. Дальше были слова о братстве и долге. Но достаточно было первых слов и слез на глазах этого мужественного человека, чтобы на следующий день на площади Свободы собирались тысячи парней, готовых немедленно идти на помощь истекающей кровью Абхазии. Сюда же в последующие дни стали стекаться со всех концов бывшего Советского Союза, из дальнего и ближнего зарубежья сотни и тысячи не только абхазов, находившихся к началу войны вне Абхазии, но и адыгейцев, кабардинцев, абазин, черкесов, осетин, балкар, дагестанцев, карачаевцев, казаков, русских и многих представителей других национальностей. Одно дело было встретить всех радушно, выразить им свою солидарность, другое - обеспечить их всем необходимым и отправить в Абхазию. Благодаря нечеловеческим усилиям наших чеченских братьев и, в первую очередь, Юсупу Сосламбекову, первые отряды ушли через горы в Абхазию. И потом, в течение всей войны, Юсупу как главному «чеченскому абхазу», Председателю Парламента Конфедерации народов Кавказа и Председателю Комитета по иностранным делам Парламента Чеченской Республики приходилось решать задачи, которые оказывали прямое воздействие на ход войны.

Расскажи сегодня об этих делах, мало кто поверит, настолько они из круга сегодняшних наших понятий вон выходящие...

Самопровозглашенный цивилизованный мир с удовольствием освободит себя от хлопот вникнуть и понять проблему, лежащую вне его интересов. Он, этот мир, где-то сродни «отцу народов» в методе разрешения вопроса: нет народа - нет проблем. И все, что помешает в достижении этой гнусной пели, будет оболгано, затоптано в грязь. «Не получилось с народом, разделаемся с заступниками его!» И это вместо того, чтобы задуматься над феноменом не только высочайшего рыцарского духа, проявленном отдельными героями, но и целыми народами, отбившими у сильных мира сего право на вседозволенность. Нет лучших гарантов избавить человечество от варварской привычки разрушать споры на поле брани. Был какой-то момент, отрезок времени, когда можно было понять эту простую истину, но исчезло то время, как в пустыне мираж...

Опустеет этот мир, когда нет рядом таких людей, как Юсуп. Можно лишь успокоить себя тем, что жизнь

продолжается в памяти тех, кто знал, любил и верил ему.

Одну абхазскую войну Юсуп пережил. К счастью, она закончилась победой. Но чего стоила народу эта победа, скольких кровей, каких жизней?! И никому он не желал подобного. Главным делом для себя этот мужественный человек считал во чтобы то ни стало остановить войну.

Он был сугубо мирный человек. Каким-то особым спокойствием веяло от него. И когда он шёл через беспокойную толпу митингующих, как большой корабль среди волн, в уверененной походке его сочетались твёрдость и мягкость - качества, свойственные человеку, пришедшему в этот мир сказать своё слово и выслушать других. Люди войны не простили Юсупу ненависти его к насилию. И пал он жертвой того же насилия. И долго шествовала по дорогам Чечни пережившая его война. Но пришел ей конец, ибо срок любого зла укорачивается на длину жизни добротворящих людей, каким был и остался Юсуп для многих и многих современников и соратников его.

Журнал «Колокол», № 6, сентябрь 2003 г.

Мусса ШАНИБА,
Президент Конфедерации Народов Кавказа

ПРЕЗИДЕНТ СВОБОДНОЙ АПСНЫ

го-абхазов, еще задолго до личной встречи сделали его близким и родным.

Пишу эти строки, как говорят, в экстремальных условиях - нахожусь в кардиологическом центре Нальчика. Я бы хотел говорить и писать о Владиславе Ардзинба в другой обстановке, располагающей к глубоким размышлениям о жизни и деятельности этой выдающейся личности. Однако не могу отказаться в просьбе Геннадия Аламиа, самого близкого мне абхаза и решил набросать несколько строк о первом Президенте свободной, уже признанной великой Россией Абхазской республики.

Перед началом бурных девяностых годов, мы пристально следили за событиями в политическом Олимпе СССР - Верховном Совете. В ходе судьбоносных политических баталий, разыгрывавшихся там, мы впервые услышали имя будущего руководителя Абхазии. Нельзя было не заметить, как среди политических тяжеловесов страны все ярче разгорается звезда первой величины.

Острые, мужественные, пронизанные беспокойством о судьбе малочисленных народов выступления на сессиях союзного парламента Владислава Ардзинба не могли не привлечь внимания. И его внешний облик явно восходящего лидера нации внушал доверие и восхищение. Мы видели, что Владислав создан природой по образу и подобию героев нашего общего адыго-абхазского нартского эпоса. Еще большим уважением к нему мы прониклись, когда узнали, что он крупный абхазский ученый, занимающийся хатто-хеттской историей, историей древнейшей великой империи, сотворенной нашими предками. Эти обстоятельства, сочетание в молодом человеке таких достоинств, как способность политического деятеля, историка мыслителя, ищущего корни братства ады-

го и объединенного Кавказа. После этого мы встретились в Верховном Совете с Владиславом Ардзинба, где был намечен конкретный план совместных действий. Нужно отметить, что Владислав Ардзинба с самого начала возлагал большие надежды на голос и помощь народов Кавказа в трагический момент истории Абхазии. Уже после войны, в 1994 году в интервью «Литературной газете» оценил значение Конфедерации, как решающий фактор победы его народа в истребительной войне Грузии против Абхазии.

Сегодня, когда Абхазия заняла заслуженное место в сообществе государств, особенно явственно вырисовывается героический образ Владислава Ардзинба, возглавившего свой народ в судьбоносный момент истории и приведшего его к Победе, которая сделала возможными все дальнейшие достижения. Великие дела требуют великих жертв. Владислав сегодня болен. Мы просим Все-вышнего вернуть ему жизненные силы, чтобы осилил он недуг и еще долгие годы служил свободной Апсны.

Рауль (Алик) СМЫР
Аңсны Афырхана, аинрал-майор

АЕШЬАРА

Аишицәа ҳаишьцәоуп ҳәа еибыхәо еидтәа-
лаазом. Урт аиашьара ршы - рда иалоуп,
иңкәйрәгит, реизықазаашьала, рхымса-
пгашьала шыак шрылоу узымдырыр қалазом. Аңсуа
жәлар аңғьара баапс итазыргылаз ирыйздиңомызт
ҳара шақа ешьарала ҳағәрәоу, ҳаҳчоу. Ҳағацәа рхы
зыддырғыларан иқаз абаагәара рызгәмтәзеит
игыгшәыгах ҳәаа ианаҳыттуа.

Аңсуа ҳаңхаягыла ду Владислав Арзынба, адун-
ниағ аскак ҳаңтахыу ыкоуп ҳәа сыйкамызт ҳәа
иңхәхъян. Ииашатқәъаны, ҳаңтахымыз иңшар-
шыартә иқалеит, азәк иеицш, хыңхъазара раңәала
ажәларқәа ҳиаша иахъадтылаз. Арт мачуп, шақафы
ыкоу ақара ҳара ҳтәкәа ақәаңтозаргы адунеи
ианаҳхроуп ҳәа иааиз, ирыйхъазоз иарбан? Аешьа -
ианаңахха дышәфыкхоит, дызкәфыкхоит. Ус егы-
қалеит. Игылелит ҳашьцәа адигаа, Кавказ иқәй-
нхо ажәларқәа зегъы. Урт ирыңы ашьха ихытны,
амшын ирны аңсуа иаарывагылт Урыстәйла,
егырт атәйлақәа ркынта ардапцәа гәымшәақәа.
Урт раҳытә шақафы рхы ақәыртәзәи Аңсны аха-
қәйттра! Ҳара зегъы иаҳуалпшоуп ҳаңсадгыл ахъ-
чафәа рыхъз акамыршәра.

Рыхъз камшәроуп, җәләлар иахъагы, уатәгъы
ирдыруа иқалароуп хатәгәапхарала Аңсныка зхы
зырхаз реиәкаара, бңъарла реибытара, амса рықә-
ттара алзыршоз, афырхаттара иашатқәъя аазырпшыз
ауаа. Урт зөйз атәи иахъа уажәраанзагъ ишаҳету
иңхәзәм. Дара иқаңтаз ҳәа рхәараны иқаңзам, уи
атәи здыруа өйримтүазар уи рыщхароуп, уи азы
иоуто ақы ақәзәм!

Аибашьра аамтаз, ҳәычи-дүни шәфыла ах-
тәаңәа, ахәңәа, ачымазңәа ңсеңкәйрхартан ир-
зықалаз Карабы-Черкесия Ҳабез араион анапхага-
сы Олег Аргунови, араион ағыншылтәи аусқәа
рхылашшы актәи ихатыпцағыс иқаз Абу-Есыф
Банови ирылдыршаз атәи уңәар, ихазымтә дқа-
ларгы ауеит. Анңәа иңшьшаны, уи шаңаңтәс иамоу
раңәағзуп. Аибашьра аанғыы, уи ашьтахъгыы
иаарылжо аңсыуак илымшашаз қартцеит арт
ахаңәа. Абу Банов ҹыдала инапы злакыз аус абъяр,
аңыапханы еиқәйршәаны Аңсныка адәыкәттара
акәын. Аңсны Ахада Владислав Арзынба иңәарала,
Ҳабез еиқәааз апрыгақәа ртәарта ақынтаи шә-
тоннак инареиҳаны абъяр дәйкәтсан Аңсныка.
Амаңәа итакыз Тәарчалынтәи ахтәаңәеи, ахә-
ңәеи аазгоз апрыгақәа ианцоз Мрагыларахътәи

Абу-Есыф Банов, Алик Смыр, Олег Аргунов

афронт аибашьцәа рзы абынари аңыпшхани ргон.
Аибашьрағы ахәра ҭәәқәа зауыз 29-фык ахәышә-
тәйрәтағы атып ҹыда рзалхны аңыраара рыртартә
иқалеит Олег Аргунови Абу Банови рыбзоурала.

Тәарчалынтәи иааргоз ахәыңқәа, ахәса, абырг-
цәа рхыпхъазара 800-фык ркынза инаzon. Урт ртып
иқәттәтәи, аңхъарта рзыпшатәи, ирфаши - ир-
жәша рыла еиқәйршәтәи. Уи зегъы еиқәаан,
асасаириң атып рзалхын, атыңтәи ауаңыра
рығнатакәа рахъ иргеит, иңкәйрәгит. Аамта уада
еиднакылаз ауаа еигәңицхәңәхеит, иахъагы еибабо,
еитәнеиаиуа атааңаңаңа раңәағзакеит.

Аибашьра ашьтахъгыы арт афхаңәа изғыз
иағын, иағуп. 1995 шықса октябр мзазы Абу
иуаңаи итахңәеи иңшырхирааны, 250 тонна ина-
реиҳаны афатә Аңсныка иаашытти. Аңәтәи
аңаңырта азауд аиташьақәйрәгылараз иааилшоз
зегъы қантцеит. Тәарчал араион ақны итахаз
ртаңаңаңа дрылсны, хатала аңыраара ритон.
Үсқан иара Карабы-Черкесия арестспублика Ахада
иҳатарнакс дыкан. Уи аусағыы хрестспубликақәа,
җәләларқәа реизаңгәтәраз, русеңиураз иқаңтаз
раңауп. Карабы-Черкесия абыргәа реилазаара
ахантәаңыз дахылкоугыы, иусура ахырхартаңа
ириуакыуп ҳаишьшара артбаара, артцауылара.

Иахъа Ҳабезтәи ағиңстә зауад напхгара азто
Олег Аргунови Аңсны илаңш аахымшәо иахыуп. Иара
иҳарңала еиташьақәйрәгыло Тәарчалтәи аңсуа
школ №5 ахыбрағы атара этто ахыбәфар ирдыруа-
зароуп аешьа дызлағәрәо аешьа ила шакәү. Уи зды-
руа иңтазаарағ дыззымиаиуа мчы қалазом.

Саргыя насып сыманы исыңхъазоит, Леон иор-
ден, «Ахъз-апша» аорден занашью Олег Абубекир-
ица Аргунови Абу-Есыф Банови ҭаңаңыла ҳа-
лысны, ҳәбзиен-ҳаңгәи еиланы, аешьара иаша
иңкәгарә ахылхынтахъа азы.

Владимир ЗАНТАРИА

ХЪАЦРА ЗҚӘЫМ АШАПСЫГ-ЧКӘЫН, АШХАРЫУА ПХЪАГЫЛАӘ ХЪЗЫРХӘАГА!

Деня Xалидов, Руслан Гәашәа,
Аңсны Афырхатта Алхазур Сүлеиманов

Руслан Гавашев иеицш иқаз Кавказ атениңә
нагаңәа ирыбзоуроуп «Ашапсыг милаттә район»
аңтцаразы Урыстәйлатәи Афедерация Иреихауз
Ахейлак Апрезидиум ақәттара ахърыдиркылаз.
Усеицш адокумент азықәпараан Руслан ихы имша-
тает, игәабзиаргы тишиааит имфаңигоз апро-
тесткәа ирыхъяны.

Иашоуп, уи алартәара иахъанзагы иалыршам,
аха афакт ахата иҳанаңәо шъардоуп. 1995 ш. азы
Нальчик, Чечентәйла излагаз аибашьра аанкыла-
разы иңз амассатә митингағы Руслан Гавашев акти-
вистк иаҳасабала дырыбаандәуеит.

Иара далахәын Адыга республика Раңхъатәи
Аконституция аңтцарап апроцесс. 2017-2018 шш.
раан амхәңыраа ргәлашәара иазкыз аныхә-ны-
хъара ахымфаңигаз азы (иңсадғылаа Қыичмаи
Ду), амчрақәа баапсыла иғағылелит, иус дырғыгит,
иара протестк аҳасабала аполитикатә чгара
рылеиңдәеит. Иара убри ала иртүсит Кавказ зегъы
зымехазкыз аңәкәирпра өңц. Руслан идгылан
акциаңа мәғырәгит иара убас Аңсны. Ишкә амса
иқәлеит иғызцәа, ағар.

Руслан Гавашев хъатра зқәым политикуп, ақыбағ
ҹыда злуу қәгылафуп, ораторуп, тарауафуп.

Гәык-псықала идахынхәлоит ҳөзүз хъзырхәага
агәамч, агәабзиара, аманшәалара!

В. Зантария, С. Цьеңгъениаңа, Р. Гәашәа

Акыр шықса уи аиғаара напхгара аитоит.
Далырхуеит Какваңтәи Аконфедерация ахада иҳа-
тыпшығыс. 1992-1993 шш. рзы ақыртуа агрессорцәа
Аңсны ианаңәла, Руслан Гавашев напхгара аитоит
Кавказ жәлар Рконфедерация аоперативтә штаб.
Нхыттынг зәаңаңа ҳаишьцәа, ҳөзүз ҭаңаңы
реидкылара, афронтахъ рдәүікәттара аус аңхъ-
тәйрәтағыз айнаңаңаңа әңәзәи. Ианаңьоуп «Агәымшәаразы
амедал», «Кәйидры аиғаа атарцәразы» аҳамтәа.
1991 ш. азы азеиңшчкеркестә конгресс ағы МЧА
ахада иҳатыпшығыс айнаңаңаңа әңәзәи.

КАБАРДА-БАЛКАРИЯТЭИ АНАЦЭА АИААИРА АМШ АЧЕНЫ

ЧЕЧЕНТЭЙЛА. ЗХАТГЭАПХАРАЛА АПСНЫ ЕИБАШЬУАЗ РАНАЦЭЕИ АПСНЫТЭИ АДЕЛЕГАЦИЕИ РЕИЦЫЛАРА

ГОРНО-АЛТАЙСК. АПСЫНТЭЙЛЕИ УРЫСТЭЙЛЕИ РФЫРХАЦА Витали Вольф иани иаби Апсуа делегациеи реицылара

АПСНЫ АЧЫНЦҮТЭЙЛАТЭ ЕИБАШЬРААН РАПХЬАЗА ИААКЭАЗ ИРЕИУОУ АДЫГА ЦАРАУАФ БАРАЗБИ БГАЖНОКОВ ИБАКАЧЫ

АГЭАЛАШЭАРА

Аңсуга жэлар ақыртуа-аңсуга еибашьраңы аиааира ргара сыйнта 30 шыкэса атра инадхэланы, Апсны зегы, ауажэлар, ахынтыккэрратэ наплаккэа ухэа, уи ишшую хныхэа аеазыкатцаа иафуп.

Хээрэд, Агэыхалалратэ фонд «Иахгэалашэоит» ага-наф имгэлент. Ари афонд аптан 2021 ш. Напхгара ази-үйт Жэлар реизара адепутат Лакербаи Леонид Иван-ица. Хатынцаа дыкоуп Атцаарадыра-педагогикатэ журнал «Ашколи аңстазаареи» аредактор хада Чамагэуа Лиалия Сократ-ицх.

Афонд «Иахгэалашэоит» иканатцахью даара ирапчоуп. Ахьз мацара афажэхэй ахёоит. Аибашьраан, хатэгэацхарала иааны, аңсуга жэлар иривагыланы зшья каз-тэоз хашьцэа-хнытцаа ргэалашэара аназазатэрэзы, урт ртаацэа ажэа өөндөнда раҳэара анафсы, материалла ацхыраара рытараңы иканатдо шьардоуп. Апсны ахаан иримбазацкэа, ршьа, ргээ иаҳэоз иашьталаны иааны, ххақэнтра ааигээзтэуаз ртаацэа рзы уи хэы змазам дгылароуп. Уя, шамахамзар, ирыцхуа мачуп. Урт реиш икоу, згээ тываа атаацэа рзы ихадоу ирзынагро акэзэм, рыхкынцаа хаштра шрыкэым, рыхьзкэа назаа Апсны атоурых ишану, урт афырхцаа зааазас анацэеи абацэеи рөацхэа ҳашхырхэо, ишахгэалашэо, ихақу ауал шэашья шамам ҳаздырбозар, дара рзы уи еиҳу ҳамтэ ыказам.

Афонд «Иахгэалашэоит» рапхъялти аныкэара еиҷкаан 2021 ш. Апсны ахарць ала Мусса Шанибов ихатгээн ака-таразы.

Сыйнта март мзазы еиҷкаан Нхытка аныкэара, ита-хаз ртаацэараңа ртаара. Иалагеит Кабарда-Балкариятэи Аресспублика ала. Кабардантэ иааны еибашьуаз ранацэа 67-фык ркынтэ, 25-фык рида, егырт ридуне рицсхэеит. Неилых ҳамтакэа, таацэацыхъяза ркны инеит. Үантэй идэвхэлент Уацтэйла. Ҳэашьа амам анацэа шыкэз атээ, лхэоит Лиалия Сократ-ицх. Анацэа ргээи пшаауан, итэйион, 30 ш. шытхъоугы ҳашхаштуум, шэхчэаует ихээ. Апснытэи атээнчахэгы ҳяуеит, есышикэса амандаринаңа ҳяашэтиеит ихээ, даара гэйблыла ирацэажээн.

Нхытка ацара акэшэеит Нхытцаа рзы ишшую аныхэа Ураза. Убри инамаданы, гуманитартэ цхыраагзак ахаса-

АМҔАЛА

бала афонд «Иахгэалашэоит» аиекаафцэа ирызбенит, таа-цэацыхъяза ирзыршарц: 20 кг. ачашыла, 10 кг. ашьаңар, амакарон, абринц, агречка, 10 л. азет, ахаамыхаңа жэабака кыла ухэа.

Уацтэйлантэи аделегация атааит ақалаң Грозныи. Абраңа иаэгэататэуп, Грозныи, рапхъяза акэны ишааз. Уатэй анацэа 15-фык зегы тыцк ахын еизырган, аицьларла мөафган.

Ажэала иузхом, шаңа игэыршагаз анацэа риү-цэажэара, шаңа лағырзы катээз, шаңа гэлалашэара... Грознынтэи идэвхэлент Ингушетиа, иатааит ақалаң Малгобек. Үақагы ирзылент итахаз арцарцэа ртаацэараңа. Еибашьра иааз 12-фык ркынтэ, итахеит үшвэсий. Урт аибашьцэа ранацэа ркынтэ, үсүцаа затцээк роуп зыпсы тоу.

Иаандыланы иугозар, 70-фык ркынза атаацэараңа ирэлсит. Иаанханы икоуп Урыстэйла. 20-тэй ркынза атаацэараңа иртэаны, Апсны Ахада ишхээ ацтэнэ, ацарата ҳамтакэа рицара риғэтакуп. Урыстэйла үчио аделегация иалоуп Лакербаи Леонид Иван-ицх, Асадардан Индира Владимир-ицх. Ихээсиз амзазы урт иртэаит Горно-Алтайск инхо Апсни Урыстэйлеи Рфырхатда Витали Вольф итаацэара.

Афонд «Иахгэалашэоит» аиекаафцэа иахынеилакгы, таацэацыхъяза, Апсны Ахынтыкка анапынцала, Апсны ахаацэнтра 30 ш. ахытцаа иазку аусмөацгатэкэа раХх аацхъара рицтан рыхшара, рмотацэа. Изылшо зегы, хымпада, ишаау ала агэра ддиргэйт.

Иахынеилак, Леонид Иван-ица ихьзала, Миха Лакрба иновеллацаа реизга ҳамтас иритон.

Иазгэататэуп, аделегация ишалахэйз, зыда цсыхэа ҳамлоз акорреспондент Есма Җыыкырхай, аоператор Роберт Ломиеи.

Аринахыгы, Афонд «Иахгэалашэоит» аиекаафцэа ирэлшо зегы ҳартдалоит Ахаацэнтра ҳааазгас Нхытцаа ҳашьцэа-фырхцаа рыхьз аназазатэреи, ртаацэа ацхыраара рицтареи рзы.

**Лиалиа Чамагэуаңча длыгэцэажсэеит
Гэйнда Азынчы**

АДЫГЕИАТЭИ АИБАШЬЦЭЕИ
АПСУА ДЕЛЕГАЦИЕИ РЕИЦЫЛАРАААХЫТЦ УАЦТЭЙЛА АПАРЛАМЕНТ АЧАПХЬА
АПСНЫТЭИ АДЕЛЕГАЦИЕИ АИБАШЬЦЭЕИ РЕИЦЫЛАРА

НХЫТЦ УАЦТЭЙЛАН

КАРАЧЫ-ЧЕРКЕСИА. АУЛ АПСУА

КАБАРДА-БАЛКАРИА. АПСНЫ АШТАЧЫ

ЧЕЧЕНТЭЙЛА. АИБАШЬЦЭЕИ, АНАЦЭЕИ,
АПСУА ДЕЛЕГАЦИЕИ РЕИЦЫЛАРА

№3, 2023

АПСНЫ АКУЛЬТУРА АМИНИСТРРА АТЫЖЫМТА

Итыңуент 1979 шықәса раахыс

ианкәоу

Геннади АЛАМИА

Владислав Арзынба: «Хара аңсра ҳазон аңстазаара азықәан!»	1
Аиаира аңхагылағцәа	3
Цъума АХӘБА	
АХАМЫШТЫХӘ (Аңыптәаха)	5
Батал КӘБАХЬИА	
1993 шықәсазтәи шроматәи аңхын	7
Асахъатыхы Уасил Мхонцьиа аибашьра аамтазтәи итыхымтәқәа	11
Валери Гамгия	12
Ельвира АРСАЛИАПХА	
Апсны жәлар рсахъатыхы Виссарион Тәэыңба ицәыргақета «Ашхахъ амфа» азы ажәақәак	13
Гәында САҚАНИАПХА	
Апшза Жанна	14
Октай ЧКОТУА	
Аңсадгыл ахъ амфа	18
Заира ҖҲАЛТЫҚӘПХА	
Ажәенираалақәа	21
Владислав АРЗЫНБА	
Арғаажәәфа	22
Геннади АЛАМИА	
Нало Заур	22
Заур НАЛОЕВ	
Цхагәзтәи Гәымыста	23
Геннади АЛАМИА	
Юсуп Сосламбеков	24
Мусса ШАНИБА	
Президент свободной Апсны	25
Рауль (Алик) СМЫР	
Аешьара	26
Владимир ЗАНТАРИА	
Хъатра зәйәм ашапсыг-чкәын, ашхарыуа пхъагылағ хъзырхәага!	27
Гәында АЗЫНПХА	
Агәлашәара амфала	29
Владимир ЗАНТАРИА	
Али Алиев – «амшынҭ қәыңыма, апират»	30
Геннади АЛАМИА	
Ифымцәзә аетәа	30
Аманда ҖҖЫНПХА	
Апсуа иашәа өахымтәарц	31

Аңаа иану асахъақәа, атыхымтәқәа:

Актаи адақъағы – В. Г. Арзынба

Аәбатәи адақъағы – Геннади Аламиа. «Владислав»

Ахъатәи адақъағы – Батал Җапуа. «Аиаира». 1993 ш.

Ашъабатәи адақъағы – Азыргара

Аредақтор хада Геннади АЛАМИА

Аредақтор хада ихатыуағ Ғәында АЗЫНПХА

Асахъаркыратә редақтор Гарри ДОЧИА

Акорректоң Нонна ҖҲАЗПХА

Амазаныкәгағ-акыпхъы Арифа АКӘСПХА

Компьютерла аикәүршәағ Анжела КЬЕТИАПХА

Аусеңекаағ Диана АГӘМААПХА

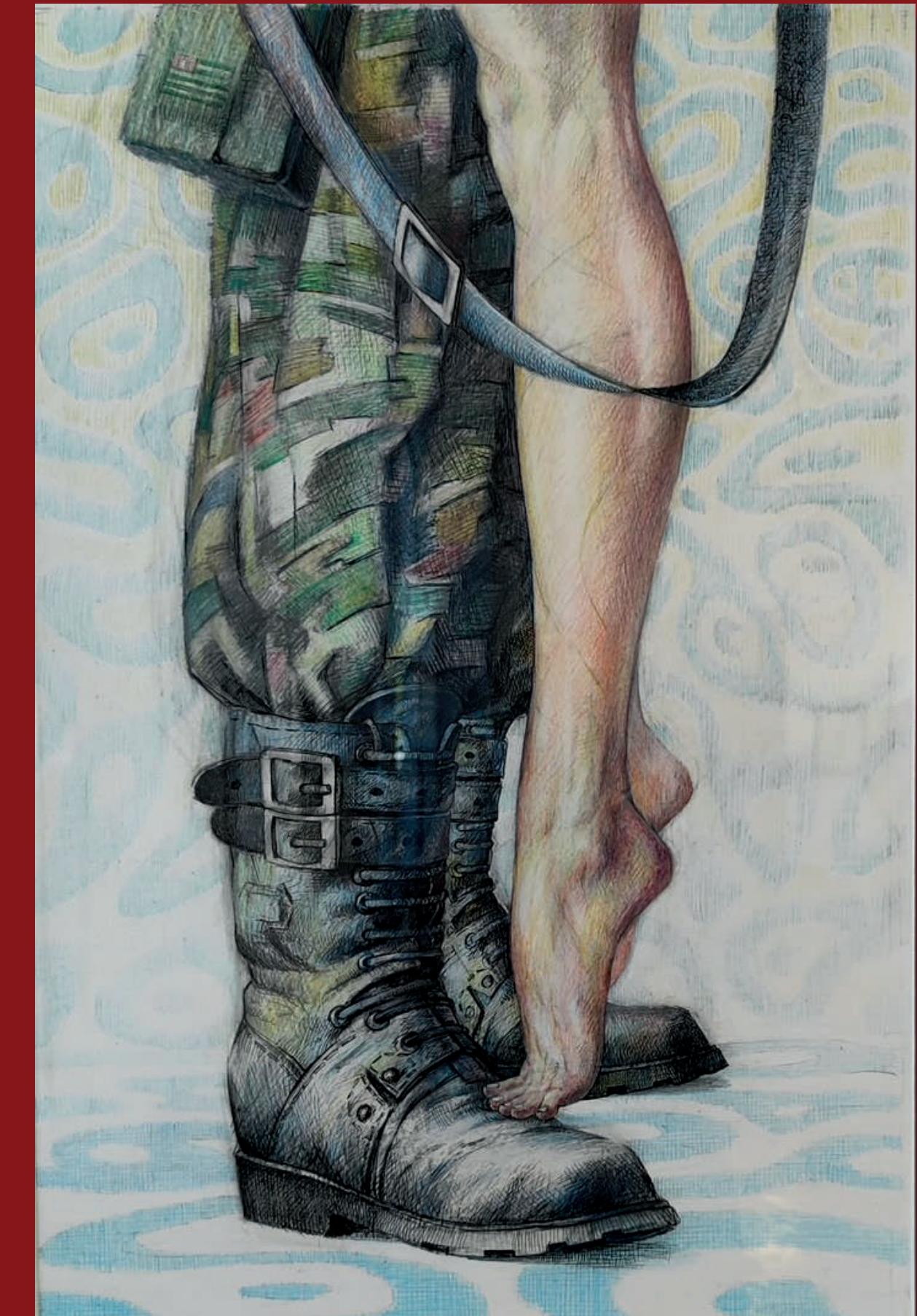
Шықәсыйхъ пшынҭ итыңуа анаукатә-популиартә,
ақазаратараптә журнал саҳъарк.

Ежеквартальны, научно-популярный, искусствоведческий, иллюстрированный журнал.

Ақалакъ Ақәа, Ажәнба имфа, ағны 9. Ател.: +7840 226 00 72.

Город Сухум, улица Званба, дом 9. Тел.: +7840 226 00 72.

Akazara.akazara@yandex.ru

«Аиаира». 1993 ш.
Мрагыларатәи афронт аштаб аиҳабы,
Леон иорден занашьюо Батал Җапуа.

Иккыпхұуп АУН «Акыпхъ ағны» ақны,
ақ. Ақәа, Ешба имфа, 168.

Аформат 60x90 1/8. Иқатә. акыпхъ бғыыц 3.
Атираж 1000. Ағаңаңқа № 36.

aquafon

АТАРИФ

Конструктор 2.0

Еиҳа ганы,
еизга имарианы

от 550 Руб.
мес.